

PERSPECTIEFNOTA 2025

INHOUDSOPGAVE

1.	03	1. INLEIDING		
1.1	4	Samen maken we Brabant!		
1.2	5	Van bestuursakkoord naar perspectiefnota		
1.3	6	Leeswijzer		
2.	07	2. DYNAMIEK, GROEI EN SCHAARSTE		
2.1	8	Rijk en Europa		
2.2	8	Staat van Brabant		
2.3	9	Schaarse (ontwikkel)ruimte		
2.4	10	Uitvoeringskracht		
3.	12	3. ZICHT OP EEN TOEKOMSTBESTENDIG BRABANT		
3.1	13	Zicht op een welvarend, gezond en gelukkig Brabant		
3.2	18	Zicht op een verbonden Brabant		
3.3	24	Zicht op een duurzaam veranderend Brabant		
3.4	28	Zicht op een gezonde natuur- en waterrijke leefomgeving		
4.	37	4. FUNDAMENT VOOR HET REALISEREN VAN ONZE VOORUITZICHTEN		
5.	45	5. FINANCIEEL MEERJAREN-PERSPECTIEF		
5.1	46	Ontwikkeling vrije begrotingsruimte (VBR)		
5.2	47	Verdeling vrije begrotingsruimte		
5.3	48	Vervolgproces schoon opleveren		
5.4	48	Overige financiële afspraken		
5.5	49	Toelichting op begrotingswijziging		

VOORWOORD

Het verbeteren van ons openbaar vervoer. Robuuste en sterke natuur. Meer huizen, voor iedereen. De provincie werkt er iedere dag aan om Brabant mooier, beter en duurzamer te maken.

Voor u ligt een bijzondere perspectiefnota. Vorig jaar heeft het nieuwe provinciebestuur haar ambities en doelen opgetekend in het bestuursakkoord 'Samen maken we Brabant!'. Zo willen we innovaties stimuleren om onze maatschappelijke opgaven aan te pakken. We willen dat er tot en met 2030 130.000 woningen bij worden gebouwd. We willen een breder en meer verschillend cultureel aanbod. We moeten de drukte op het stroomnet oplossen, boeren een duurzaam perspectief bieden en de Natura 2000-gebieden zo snel mogelijk herstellen en sterker maken. Allemaal belangrijke plannen om Brabant vooruit te brengen.

Maar plannen kosten geld. Gelukkig zijn we de afgelopen jaren zuinig geweest op ons huishoudboekje. Ondanks onzekerheden voor de toekomst staan we er financieel solide voor en hebben we een goede basis gelegd om de ambities uit het bestuursakkoord te verwezenlijken. Maar we zullen ook keuzes moeten maken. Niet alles kan, en niet alles kan nu. De forse opgaven waar we als provincie voor staan vragen creatieve en innovatieve oplossingen. Want geld lost niet alles op. De stikstofproblematiek, drukte op het stroomnet, stijgende prijzen en de arbeidsmarktkrapte drukken op onze realisatiekracht.

Desalniettemin ben ik optimistisch. Na een zorgvuldig proces hebben we een goede financiële balans kunnen vinden tussen onze ambities. En zoals altijd in Brabant, doen we

het samen. Zoals we in het bestuursakkoord vermelden, nodigen we u uit om mee te doen. De Brabantse politiek, medeoverheden, onze maatschappelijke partners, kennis- en onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven zijn allemaal nodig om onze gezamenlijke uitdagingen te lijf te gaan. Want jullie zijn het waarmee we samen slimme oplossingen bedenken voor onze maatschappelijke opgaven. Samen maken wij Brabant!

*Martijn van Gruijthuisen, Gedeputeerde
Economie, Talentontwikkeling en Financiën*

*Namens Gedeputeerde Staten
provincie Noord-Brabant*

INLEIDING

1. INLEIDING

Voor u ligt de perspectiefnota 2025 van de provincie Noord-Brabant. Hierin richten wij onze blik op de toekomst. We kijken vanuit het Brabantse perspectief naar de opgaven die we gaan aanpakken en hoe we dat gaan doen. Het is bovendien een speciale editie. September jl. is het nieuwe college van Gedeputeerde Staten gevormd en het bestuursakkoord 'Samen maken we Brabant!' gepresenteerd. Het akkoord zet de koers uit voor deze bestuursperiode en geeft duidelijk aan 'wat we zien', 'wat we willen' en 'wat we gaan doen'. Deze perspectiefnota is het eerste beleidsrijke Sturing en Verantwoordings (S&V) document in deze bestuursperiode waarvoor het bestuursakkoord de basis vormt. De ambities uit het bestuursakkoord vertalen we naar concrete plannen en projecten inclusief een voorstel voor de financiering daarvan.

1.1 SAMEN MAKEN WE BRABANT!

We werken samen met de Brabander hard aan een welvarend, veilig en toekomstbestendig Brabant. Een Brabant waar je fijn kunt wonen, werken en leven. Waar mensen zich thuis voelen en gezond en gelukkig zijn. We willen graag dat Brabanders perspectief zien, om te groeien en ontwikkelen en om hun eigen keuzes te kunnen maken. Daar zetten we ons iedere dag voor in.

Dat doen we in een tijd waarin de opgaven omvangrijk en urgent zijn, evenals onze ambities. Onze beleidsdoelen zijn bepaald, nu is het tijd voor de uitvoering ervan. Het realiseren van onze plannen heeft kortom topprioriteit. Daarmee houden we Brabant open voor ontwikkeling en maken we Brabant elke dag iets beter en mooier.

Onze doelen bereiken we alleen als we samen aan de slag gaan. Met de Brabanders, met Brabantse bedrijven en maatschappelijke organisaties, met Europa, met het Rijk, met Regio's, met gemeenten, met waterschappen, met kennispartners, etc. Kansen zijn er genoeg in Brabant. Denk aan de sterke economie, de innovatiekracht van bedrijven, de ruimtelijke en natuurlijke kwaliteiten, het cultureel erfgoed, de bruisende steden en levendige kernen en de verbondenheid tussen mensen. Deze kansen gaan we ten volle benutten. Dat doen we vanuit een open, eerlijke bestuursstijl. Op basis van een innovatieve manier van kijken, betrokkenheid en het nemen van verantwoordelijkheid. Op die manier maken we het verschil. Want één ding weten we zeker: Brabant kan dit.

Perspectief op een toekomstbestendig Brabant

Brabanders zijn veerkrachtig en ondernemend. Veel van onze inwoners doppen hun eigen boontjes en hebben het goed. Zijn aan het

werk en wonen met hun familie in een prettige leefomgeving. Dat is mooi en dat willen we vooral zo houden. Maar dit geldt helaas niet voor iedereen. Voor sommigen is de toekomst juist onzeker. Niet iedereen kan bijvoorbeeld een passende woning vinden, zien de kosten voor levensonderhoud stijgen, hebben geen duidelijkheid over de toekomst van hun bedrijf of een project vanwege de stikstofregels of maken zich zorgen over natuurverlies en klimaatverandering. Mensen snappen dat niet alles direct en tegelijk oplosbaar is. Maar geduld is niet oneindig. Er is behoefte aan een helder perspectief én aan concrete stappen voorwaarts. Als houvast richting de toekomst. Het bestuursakkoord schetst die stip op de horizon. Een Brabant met zicht op een welvarend, gezond en gelukkig Brabant, een verbonden Brabant, een duurzaam veranderend Brabant en een Brabant met een gezonde natuur- en waterrijke leefomgeving.

Brabant open houden

Om het toekomstperspectief waar te maken is het essentieel dat we Brabant open houden voor ontwikkeling. Stilstand is geen optie. We moeten vooruit en de situatie rondom stikstof, maar bijvoorbeeld ook de Kaderrichtlijn water, voortvarend aanpakken. We doen er dan ook alles aan om ervoor te zorgen dat plannen en projecten door kunnen.

Brabant open houden doen we langs de lijnen van het bestuursakkoord:
Versterken: herstel van Natura 2000-gebieden

en de overgangsgebieden.
Verminderen: reductie van de stikstofuitstoot vanuit alle sectoren met behoud van een toekomstbestendige agrarische sector.
Vooruitgaan: emissieloos ontwikkelen, verduurzamen en innoveren.

Focus op uitvoeren

De opdracht vanuit het bestuursakkoord is kraakhelder: We moeten aan de slag! Met én voor de Brabander. De komende periode staat dan ook vooral in het teken van uitvoeren en realiseren. En daarvoor moet, zoals hiervoor al gezegd, Brabant open blijven. Dat heeft topprioriteit en van daaruit kunnen we verder met onze plannen. Uitvoeringsagenda's maken we zo uitvoeringsgericht mogelijk en we regelen de benodigde middelen en capaciteit voor de realisatie ervan. We versterken daarbij onze sturing op integraliteit en samenhang tussen de beleidsterreinen en de uitvoeringsorganisaties. De door Provinciale Staten vastgestelde Omgevingsvisie en beleidskaders zijn en blijven het uitgangspunt voor ons handelen.

1.2 VAN BESTUURSAKKOORD NAAR PERSPECTIEFNOTA

De ambities en doelen uit het bestuursakkoord zijn in deze perspectiefnota vertaald naar plannen die we de komende jaren gaan opleveren. Onderdeel hiervan is een voorstel om deze uitvoering te bekostigen. De inhoud en opzet van het bestuursakkoord vormt vanzelfsprekend de basis voor deze vertaling. Hiermee is de perspectiefnota 2025 een

belangrijke opstap richting de uitvoering van projecten en activiteiten. De basis is gelegd. De plannen krijgen de komende tijd verder vorm in onder meer Uitvoeringsagenda's voor de periode 2024 - 2027 en/of volgende S&V producten (zoals de Begroting 2025).

Ondertussen zitten we natuurlijk niet stil. Onze structurele taken voeren we uit en we werken onverminderd door aan de uitvoering van allerlei grootschalige projecten. Bijvoorbeeld ten aanzien van het openbaar vervoer en de provinciale wegen, maar ook als het gaat om de herontwikkeling van industriële of monumentale complexen. En waar mogelijk pakken we, binnen de kaders, al zaken op uit het bestuursakkoord of bereiden die voor. Op die manier kunnen we na vaststelling van de perspectiefnota snel uit de startblokken schieten.

Financiering van onze plannen

De afgelopen maanden is een zorgvuldig proces doorlopen om vanuit de inhoud van het bestuursakkoord het gesprek te voeren en tot voorliggende perspectiefnota te komen. Daarbij is kritisch gekeken naar de uitvoerbaarheid, de beschikbaarheid van structurele middelen en naar de financiering van de plannen. Hiervoor is de financiële afweeggladder consequent toegepast (de afweeggladder is bijgevoegd bij deze nota). Dit houdt in dat eerst is gekeken naar de inzet van middelen van derden (bijv. Rijk of EU), de Immunisatieportefeuille, het Ontwikkelbedrijf en/

of middelen vanuit bestaand beleid of reserves. Waar dit niet of onvoldoende mogelijk was, is een beroep op de vrije begrotingsruimte gedaan.

Vrije begrotingsruimte

Voor deze bestuursperiode bedraagt de vrije begrotingsruimte € 481 mln. In het bestuursakkoord gingen we nog uit van € 417 mln. Op basis van de meest actuele cijfers valt dit bedrag hoger uit. Dit bedrag is verdeeld op basis van onder meer het bestuursakkoord, inhoud en uitvoerbaarheid van plannen en de toepassing van de financiële afweeg ladder. Dit zijn dus extra budgetten bovenop wat al beschikbaar is in de meerjarenbegroting of reserves. Ook die zetten we in voor de uitvoering, evenals Rijks- en Europese fondsen, de Immunisatieportefeuille en het Ontwikkelbedrijf. In deze perspectiefnota richten we ons vooral op de verdeling van de vrije begrotingsruimte over de begrotingsprogramma's en beleidsvelden. Daarna werken we dit verder uit in de Uitvoeringsagenda's 2024-2027. De plannen en benodigde middelen krijgen daarin een verdere invulling. Dat gaat dan niet alleen om de extra middelen uit de vrije begrotingsruimte, maar ook om de al in de meerjarenbegroting geraamde en in reserves gereserveerde middelen.

Middelen niet toereikend

De beschikbare budgetten zijn fors. En toch, gelet op de omvang van de opgaven en daarbij horende ambities, niet toereikend om alles direct op te pakken. Denk aan de middelen die

gemeoid zijn met natuurherstel, infrastructurele projecten of het Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG). Daarvoor zijn we ook afhankelijk van de middelen vanuit Den Haag en Brussel en investeringen van bijvoorbeeld gemeenten en waterschappen. Er zijn keuzes gemaakt bij het verdelen van de middelen. Op de thema's waar dit gevolgen heeft voor de ambities is dat toegelicht in deze nota.

1.3 LEESWIJZER

In hoofdstuk twee gaan we in op een aantal belangrijke ontwikkelingen zoals de situatie

in Den Haag en Brussel, demografie, schaarse ruimte en uitvoeringskracht. In hoofdstuk drie concretiseren we de inhoudelijke hoofdstukken van het bestuursakkoord naar plannen voor de komende jaren. In hoofdstuk vier doen we dat voor thema's als vergunningverlening, toezicht en handhaving, digitale transformatie en de organisatie (het 'fundament voor het realiseren'). Vervolgens komt in hoofdstuk vijf het financieel meerjarenperspectief aan bod inclusief het voorstel voor de invulling van de vrije begrotingsruimte.

DYNAMIEK, GROEI EN SCHAARSTE

2. DYNAMIEK, GROEI EN SCHAARSTE

In deze perspectiefnota staat de uitwerking van het bestuursakkoord centraal. Ook kijken we om ons heen. Welke ontwikkelingen signaleren we en wat betekent dat voor Brabant? In dit hoofdstuk beschrijven we een aantal zaken die bepalend kunnen zijn voor onze opgaven en ambities.

2.1 RIJK EN EUROPA

Eén van de meest relevante ontwikkelingen sinds afgelopen september zijn de landelijke verkiezingen van 22 november 2023. Verkiezingen die grote verschuivingen te weeg brachten in de zetelverdeling van de Tweede Kamer. We zijn nu een paar maanden verder, maar nog steeds is veel onzeker. Wanneer komt er een regering en in welke vorm? Met welke plannen komen ze en wat zijn daarvan de consequenties voor Brabant? Dit moeten we afwachten en daarom kunnen we er in deze perspectiefnota niets concreets over zeggen.

Wel weten we dat nieuwe keuzes in Den Haag gevolgen kunnen hebben voor Brabant. Onze inzet op allerlei thema's is namelijk afhankelijk van Rijksmiddelen. Denk maar aan het Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG), aanpak van stikstof, natuurherstel, energietransitie, etc. Als de financiële fondsen kleiner worden of zelfs helemaal verdwijnen is dat niet op te vangen met

onze eigen budgetten. Bovendien is sprake van een herverdeling van het Provinciefonds. Zoals het er nu voorstaat moeten we rekening houden met een ongunstige uitkomst voor Brabant. Los daarvan is helder dat de omvang van dit fonds, nu en in de toekomst, ontoereikend is om al onze taken op een goede manier uit te kunnen voeren.

Europa

In juni 2024 zijn de Europese verkiezingen. Als het gaat om wetgeving, maar ook bij het toekennen van middelen, is Europa een belangrijke factor voor het Provinciale beleid. De huidige Europese fondsen liggen vast t/m 2027. Op de langere termijn kan een politieke verschuiving in Brussel wel degelijk gevolgen hebben, bijvoorbeeld voor de volgende bestuursperiode. Voor nu geldt dat hier voorlopig geen duidelijkheid over is.

Actief en flexibel

Wachten op duidelijkheid vanuit Den Haag en Brussel is geen optie. Dat is te onzeker en duurt simpelweg te lang. Ondanks de afhankelijkheden: Brabant moet vooruit. Niet met oogkleppen op, maar wel op basis van onze eigen kracht. Met aandacht voor wat er om ons heen gebeurt en een alternatief in de binnenzak. Actief en flexibel, zodat we vanuit eigen regie in kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen.

2.2 STAAT VAN BRABANT

De 'Staat van Brabant' beschrijft en verbeeldt de toestand van onze provincie met behulp van data. Het is een cijfermatige foto die de ontwikkeling op de vijf hoofdopgaven uit de Omgevingsvisie inzichtelijk maakt inclusief demografische ontwikkelingen. Het doel is het in beeld brengen van belangrijke trends (publicaties.brabant.nl/rapport-staat-van-brabant/). Kijkend naar de toekomst zijn met name de demografische prognoses interessant. Deze bieden inzicht op wat er op ons afkomt en welke gevolgen dat mogelijk heeft.

Demografisch perspectief

In 2023 telde Noord-Brabant ruim 2,6 miljoen inwoners. De bevolking groeit naar verwachting richting de 3 miljoen in 2050 (+10%). De bevolkingsgroei is de laatste jaren sterk toegenomen. In 2022 was de groei ruim 30.000 mensen, het meeste in meer dan 50 jaar. De reden is grotendeels de (sterk) opgelopen migratie (vooral arbeidsmigranten uit de EU). Richting 2050 is de verwachting dat de bevolkingsgroei afvlakt en daarna omslaat naar een lichte krimp. Ondertussen speelt ook de vergrijzing een belangrijke rol. Brabant wacht de komende decennia dan ook grote veranderingen in de omvang en vooral in de leeftijds- en huishoudenssamenstelling van de bevolking.

Gevolgen van groei

Het aantal Brabanders verandert, evenals de samenstelling van de bevolking. Dit raakt nagenoeg alle (provinciale) beleidsterreinen en deze veranderingen brengen opgaven met zich mee. Zo heeft de vergrijzing bijvoorbeeld gevolgen voor de benodigde (zorg)voorzieningen, zal de veranderende huishoudenssamenstelling (meer alleenstaanden) van invloed zijn op het type woningen dat nodig is, op de behoefte aan mogelijkheden om eropuit te gaan, etc. De toename van het aantal mensen en huishoudens kan leiden tot meer consumptie (en dus productie), een grotere energiebehoefte, (drink)watervraag en mobiliteitsvraag. Dit leidt ook tot meer gebruik van natuurlijke bronnen en meer (rest)afval. Via onze plannen, bijvoorbeeld rondom de energietransitie en circulair gebruik van grondstoffen, willen we de mogelijke negatieve gevolgen van groei ondervangen.

Verder zien we bijvoorbeeld gevolgen voor de arbeidsmarkt en sociaal-maatschappelijke structuren. Bevolkingsgroei, vergrijzing en (verdere) afname van de huishoudensgrootte zorgen er bovendien voor dat er de komende jaren nog een flinke huisvestingsopgave ligt. Daarbij gaat het ook om het vervangen van oude woningen. De groei concentreert zich naar verwachting in en rondom de steden en dus niet gelijkmatig en gelijktijdig over Brabant.

2.3 SCHAARSE (ONTWIKKEL) RUIMTE

Om plannen en projecten te kunnen realiseren hebben we ruimte nodig. Vaak fysieke ruimte, maar bijvoorbeeld ook milieuruimte en/of financiële ruimte. En deze ruimte is schaars. Brabant groeit qua inwoners, maar niet in oppervlakte. Wetgeving stelt grenzen aan de milieuruimte (o.a. stikstof en water) en financiële middelen zijn, bij ons en bij onze partners, niet oneindig. Dit geldt ook voor de beschikbaarheid van menskracht. De krappe arbeidsmarkt beperkt de uitbreiding van bedrijven, maar zorgt er ook voor dat transities minder snel plaatsvinden (bijvoorbeeld door een tekort aan installateurs i.r.t. de energietransitie). Bovendien is de urgentie groot en zijn de opgaven fors én complex. Er is nood aan extra woningen, congestie op het elektriciteitsnetwerk is een beperkende factor, de natuur moet verbeterd worden, evenals de waterkwaliteit, klimaatverandering laat zich steeds nadrukkelijker merken, bereikbaarheid is cruciaal en het toekomstperspectief van bedrijven staat onder druk. En veel van deze opgaven hangen nadrukkelijk met elkaar samen.

Ruimte benutten en creëren

Als ruimte schaars is, betekent dit dat we er zorgvuldig en slim mee moeten omgaan. Door integraal en vanuit verschillende perspectieven te kijken. In het bestuursakkoord is bijvoorbeeld meervoudig ruimtegebruik als een belangrijk uitgangspunt benoemd. Maar ook het compenseren van natuurverlies bij ruimtelijke

projecten en dat ons handelen zoveel mogelijk klimaatneutraal moet zijn. Deze laatste voorbeelden laten zien dat we ruimte moeten benutten om projecten te realiseren, maar tegelijkertijd weer nieuwe (ontwikkel)ruimte creëren voor volgende plannen. Een werkwijze die essentieel is om te kunnen blijven uitvoeren. We maken ruimte voor onszelf, maar ook voor anderen. Zodat bijvoorbeeld onze inwoners een passende woning of baan vinden en bedrijven economisch perspectief hebben.

Brabant open houden voor ontwikkeling

We zetten in op het realiseren van projecten én creëren van ontwikkelruimte. Op die manier houden we Brabant open voor ontwikkeling. Natuurlijk denken we dan aan vergunningverlening in relatie tot stikstof. Maar het is breder dan dat. Enkele voorbeelden: bij 'landbouw van de toekomst' gaat het om een duurzaam economisch perspectief voor agrarische ondernemers, maar ook om stikstofreductie en het verbeteren van de kwaliteit van het landschap. Natuurherstel is uiteraard goed voor de natuur, maar biedt (op termijn) weer ontwikkelruimte t.a.v. stikstof voor nieuwe ontwikkelingen. Ook het verbeteren van de waterkwaliteit in het kader van de KRW is essentieel om Brabant open te houden.

Met innovatiecoalities dragen we bij aan vernieuwingen in het bedrijfsleven die tegelijkertijd een aandeel hebben in onder meer de energietransitie, medische vooruitgang en de digitalisering. En met de mobiliteitstransitie

maken we gebieden duurzaam en veilig bereikbaar die we vervolgens kunnen benutten voor woningbouw, voorzieningen en/of werklocaties. Verder heeft de energietransitie een grote impact. Het versterken van de energienetten is essentieel om ontwikkelingen mogelijk te maken. Tot slot zetten we ook in op extra financiële ruimte. Bijvoorbeeld door meer werk te maken van Europese subsidies. Op die manier kunnen we projecten deels met die gelden realiseren en daarmee financiële ruimte creëren voor andere projecten.

Omgevingsbeleid

De wettelijke grondslag voor ons omgevingsbeleid ligt per 1 januari 2024 in de nieuwe Omgevingswet. De Brabantse Omgevingsvisie, de Brabantse Omgevingsverordening en het Ruimtelijk voorstel bevatten de inhoudelijke basis voor de ruimtelijke vraagstukken en de omgevingskwaliteit van Brabant. Het vraagstuk rondom de schaarse ruimte is hier een belangrijk aspect in. Dit punt is een centraal onderdeel van het Ruimtelijk voorstel dat in december 2023 door Gedeputeerde Staten is vastgesteld. Het Rijk heeft provincies verzocht een dergelijk voorstel te maken en daarin de nationale en provinciale doelen op het gebied van verstedelijking en mobiliteit, energie en klimaat en het Brabants Programma Landelijk Gebied met elkaar te verbinden. Het Ruimtelijk voorstel is een kompas voor het provinciale omgevingsbeleid: het geeft invulling aan de Brabantse Omgevingsvisie 'Kwaliteit van Brabant' en daarmee ook hoe

we de beschikbare ruimte zorgvuldig gebruiken. Het vormt de basis om met onze partners, onder meer de regio's en gemeenten, verder te werken aan het Brabants Programma Landelijk Gebied, het Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat, de Regionale Energiestrategieën en de trajecten rondom NOVEX Stedelijk Brabant en NOVEX de Peel.

2.4 UITVOERINGSKRACHT

Van beleid naar uitvoering. Het is misschien wel de essentie van het bestuursakkoord. Het klinkt eenvoudig, maar dat is het niet. Tenminste dat blijkt uit een recente analyse van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI; De uitvoering aan zet, december 2023). De maatschappelijke vraagstukken rondom woningbouw, klimaatverandering, verbeteren natuur, voedselproductie, etc. spelen immers al een tijd. Toch lukt het in Nederland maar niet om deze opgaven concreet aan te pakken. Dit heeft meerdere oorzaken. Opgaven hangen vaak met elkaar samen, 'concurreren' om dezelfde (schaarse) ruimte en vragen om een structurele verandering van het systeem.

Het is dus al ingewikkeld, maar ook de stap naar uitvoering blijkt lastig. Nederland blijft te vaak in beleid hangen volgens de RLI. Bijvoorbeeld doordat scherpe keuzes vooruit worden geschoven. Of door politieke instabiliteit: vóórdat beleid uitgevoerd wordt is er alweer nieuw beleid. Het blijft dan bij enkele korte termijn interventies in plaats van een langdurige,

structurele aanpak. Daarnaast is de organisatie van uitvoering onvoldoende. Er zijn te weinig mensen beschikbaar, de invloed op het opstellen van beleid is te beperkt en er is vaak onduidelijkheid over wie waarvan is.

Uitvoering als onderdeel van beleidsvorming

Uitvoeringskracht is voor ons essentieel om onze plannen te realiseren. De RLI doet aanbevelingen om die kracht te versterken. Door deze ter harte te nemen willen we onze werkwijze optimaliseren en onze uitvoeringskracht verder versterken:

- Maak beleid en uitvoering gelijkwaardig. Uitvoering volgt niet op beleid, maar is onderdeel van beleidsontwikkeling.
- Beleg rollen, taken en verantwoordelijkheden duidelijk. In de schakel van beleid naar uitvoering mag daar geen ruis over ontstaan. Denk aan afspraken over wie beslissingen neemt over inhoudelijke prioriteiten en de verdeling van middelen. Wie staat waarvoor aan de lat?
- Zorg voor een constructieve setting waarbij partijen in openheid dilemma's bespreekbaar maken en in gezamenlijkheid oplossingen worden gezocht.
- Werk en organiseer vanuit een gedeelde agenda waarin de opgaven centraal staan. Een eenduidig verhaal over de opgaven maakt het ordenen en prioriteren eenvoudiger.
- Zoek naar slimme oplossingen om voldoende geschikte mensen te vinden in deze krappe arbeidsmarkt.

De aanbevelingen werken voor ons twee richtingen op. Aan de ene kant richting Den Haag: we hebben regelmatig te maken met wetgeving of Rijksopdrachten (Ruimtelijk voorstel, NPLG, aanpak stikstof, etc.). De provincies moeten gaan uitvoeren, maar de mogelijkheden om aan de voorkant mee te denken over deze opdrachten is beperkt. Hierdoor lopen we bij het maken van plannen tegen allerlei, soms ook praktische, zaken aan waar vaak nog niet over nagedacht was vanuit de beleidsmaker. Wat verwacht men precies van ons? Is de voorgeschreven planning wel realistisch? En zijn er voldoende middelen beschikbaar om ook te kunnen uitvoeren? Door onze rol richting Den Haag scherper in te zetten komen we beter in positie om die rol vervolgens ook goed uit te kunnen voeren.

Aan de andere kant maken ook wij beleid en gaan vervolgens wijzelf, onze uitvoeringsorganisaties, gemeenten, waterschappen, marktpartijen, etc. direct of indirect aan de slag met de uitvoering. Ook hier geldt dat het tijdig betrekken van elkaar, maken van duidelijke afspraken en een goede samenwerking nodig is en blijft om tot effectieve en efficiënte uitvoering te komen. Dit betekent dat we continu moeten blijven investeren in onze samenwerkingsrelaties met de Brabantse partners.

Doorzettingskracht

Uitvoeringskracht is ook doorzettingskracht. Het lef om vol in te zetten op een toekomstbestendig perspectief voor Brabant. Ook al

vraagt dat soms om scherpe keuzes. In het bestuursakkoord is dit onderkend. Evenals de noodzaak om vanuit gelijkwaardigheid, betrokkenheid en het nemen van verantwoordelijkheid, samen met de partners, dat perspectief te realiseren. Het bestuursakkoord heet niet voor niets 'Samen maken we Brabant!'.

Uitvoeringsprogramma's

Voor de meeste beleidsvelden concretiseren we het bestuursakkoord, beleidskaders en deze perspectiefnota in Uitvoeringsagenda's voor 2024-2027. Deze leveren we in de loop van 2024 op, waarbij we graag samen met de griffie kijken naar de betrokkenheid van de Staten in dit proces. Het is bovendien een

uitgelezen kans om samen met onze partners de basis te leggen voor het versterken van onze uitvoeringskracht. In aanvulling daarop zorgen we ook voor meer flexibiliteit in de planning en programmering. Zoals in het bestuursakkoord is afgesproken vullen we het eerste jaar met direct uitvoerbare projecten en resultaten. Voor de jaren daarna leggen we meerjarige investeringen, subsidies en de financiering van meerjarige projecten vast. We programmeren deze jaren niet helemaal 'vol', zodat er ruimte blijft om snel in te spelen op en invulling te geven aan nieuwe ontwikkelingen en kansen. Daarbij maken we optimaal gebruik van Europese subsidies en houden we rekening met de daarvoor benodigde cofinanciering.

ZICHT OP EEN TOEKOMST- BESTENDIG BRABANT

3. ZICHT OP EEN TOEKOMSTBESTENDIG BRABANT

Het bestuursakkoord schetst een stip op de horizon. Die stip is waar we naar toe gaan met Brabant. Een Brabant dat klaar is voor de toekomst. Een Brabant waar de Brabanders gelukkig en gezond zijn en hun eigen keuzes kunnen maken. In deze bestuursperiode zullen we dat eindpunt waarschijnlijk nog niet bereiken. Maar we gaan er wel voor zorgen dat het zicht steeds scherper wordt. Dat we steeds dichterbij komen. We zetten stappen voorwaarts, terwijl we obstakels zoveel mogelijk wegnemen en de route vooruit vrijmaken.

We werken aan deze toekomst aan de hand van vier inhoudelijke zichtlijnen:

- Een welvarend, gezond en gelukkig Brabant
- Een verbonden Brabant
- Een duurzaam veranderend Brabant
- Een gezonde natuur- en waterrijke leefomgeving

Hieronder werken we de zichtlijnen verder uit aan de hand van de opbouw en inhoud van het bestuursakkoord. We zijn ons ervan bewust dat tussen deze inhoudelijke lijnen ook weer allerlei dwarsverbanden en afhankelijkheden bestaan. We gaan in op wat we willen bereiken, wat we

daarvoor doen en welk bedrag vanuit de vrije begrotingsruimte hiervoor beschikbaar wordt gesteld. De genoemde bedragen zijn het totaal t/m 2027 (dus niet het jaarlijkse bedrag). Zoals hiervoor al aangegeven is de toekenning uit de vrije begrotingsruimte aanvullend op de reeds in de meerjarenbegroting beschikbare structurele middelen, in reserves gereserveerde middelen, gelden van derden en inzet van de Immunisatieportefeuille en het Ontwikkelbedrijf (conform de financiële afweeg ladder).

3.1 ZICHT OP EEN WELVAREND, GEZOND EN GELUKKIG BRABANT

Welvaart en welzijn voor alle Brabanders, daar willen we naartoe! Wij willen alle Brabanders een kans geven op een gelukkige, gezonde en veilige toekomst. Onze inwoners hebben zelf de regie over hun leven en kunnen (blijven) meedoen. We willen immers de welvaart en welzijn van alle Brabanders verstevigen. Dit kunnen wij als provincie niet alleen. Het vraagt om een nauw samenspel met gemeenten, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven.

We moeten steeds meer doen, maar met minder ruimte. Opgaven worden complexer, denk aan de energietransitie, stikstofopgave, data en digitalisering, etc.. Innovatieve oplossingen zijn dan noodzakelijk. De Brabantse economie kan hieraan bijdragen, onze kracht ligt in technologische vernieuwing en innovatie. Dit zijn cruciale elementen om in deze omstandigheden de opgaven aan te pakken. De Brabantse samenleving plukt vervolgens de vruchten. Zodat iedere Brabander kan meedraaien, meedoen en meeprofiteren van een goed draaiende Brabantse economie.

A. BREDE WELVAART

Wat willen we bereiken?

We versterken de brede welvaart voor alle Brabanders. Vanuit onze provinciale rol en verantwoordelijkheid doen wij wat we kunnen om elke Brabander een gelijke kans te geven op een gelukkige en gezonde toekomst. Onze inwoners hebben zelf de regie over hun leven en kunnen (blijven) meedoen.

Wat gaan we ervoor doen?

Insteek is de brede welvaart van de Brabander als uitgangspunt te hanteren bij het maken van provinciale beleidskaders en uitvoeringsagenda's. Vanuit dat perspectief zetten wij projecten en activiteiten op die bijdragen aan het versterken van de brede welvaart. Zo zetten we brede welvaart in als paraplu voor agendavorming.

Concreet zetten we in op:

- Het ontwikkelen van een afwegingskader t.b.v. de bijdrage aan brede welvaart vanuit provinciale programma's.
- Met onze partners bouwen aan het praktijknetwerk en het kennisnetwerk brede welvaart voor het delen van kennis en ervaring. Onder meer samen met de Academische werkplaats.
- Het investeren in regionale projecten met brede samenhang. Onder meer via een actieve rol t.a.v. regionale omgevings- en samenwerkingsagenda's en het beoordelen van regiodeal projecten vanuit het brede welvaartsperspectief.
- Via het Brabant Outcome Fund ondersteunen van sociaal innovatief ondernemerschap: ondernemers die positief bijdragen aan de balans tussen mens, economie en ecologie.
- Het ontwikkelen van een monitor brede welvaart in Brabant om te kunnen bepalen waar overheidsinterventies nodig zijn om brede welvaart te versterken.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Brede welvaart	Bestuur en veiligheid	4,7

B. GEZONDHEID

Wat willen we bereiken?

Wij willen dat iedere Brabander een kwalitatief goed leven kan leiden in een goede gezondheid. Daarom streven we naar drie gezonde levensjaren voor iedere Brabander erbij in 2030. Onze provinciale taak is het zorgen voor een gezonde leefomgeving: een schone bodem, schoon water, schone lucht, etc. En een omgeving die groen en aantrekkelijk is. Die uitnodigt om te bewegen. Daarbij verkleinen we de gezondheidsverschillen tussen bevolkingsgroepen zoveel mogelijk.

Wat gaan we ervoor doen?

We zorgen ervoor dat alle begrotingsprogramma's van de provincie bijdragen aan de positieve gezondheid van de Brabander: gezondheid in al ons beleid. Het ontwikkelen en delen van kennis is daarvoor belangrijk evenals aandacht voor specifieke zaken zoals Long Covid en Q-koorts.

Concreet zetten we in op:

- Het toevoegen van gezondheidsindicatoren aan de S&V cyclus, waar van toepassing, en de impact op gezondheid in Statenvoorstellen concreet maken.
- Het ontwikkelen en delen van kennis over positieve gezondheid. Onder meer via de 'dag van de gezondheid' en integrale projecten waar gezondheid een belangrijke rol speelt.
- Datagedreven werken om gezondheid mee te wegen in te nemen beleidsbeslissingen.
- Het ondersteunen van het initiatief om een expertisecentrum voor Long Covid en Q-koorts patiënten te starten.
- Het verkennen van de opties om via de immunisatieportefeuille en/of het Ontwikkelbedrijf te investeren in woonzorgvastgoed.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Gezondheid	Bestuur en veiligheid	2,1

C. ECONOMIE, KENNIS EN INNOVATIE

Wat willen we bereiken?

De ambitie is om voor 2030 onze internationaal concurrerende, duurzame en innovatieve economie verder te versterken. Een wendbare economie, die in staat is mee te ademen met maatschappelijke behoeften en die veranderingen kan opvangen. Kortom, een

economie die toekomstbehendig is. We willen daarbij dat missiegedreven innovatie dé motor is voor de Brabantse economie. We letten samen met betrokken overheden, ook op het publieke belang in regionale economische ontwikkelingen. Zo wordt vanuit ieders verantwoordelijkheid een bijdrage aan brede welvaart en circulaire economie geleverd. Het beleidskader 'Visie op een toekomstbehendige economie voor Brabant' blijft ook voor de komende bestuursperiode onze koers.

Wat gaan we ervoor doen?

Kennis & Innovatie

De provinciale inzet voor de Brabantse economie kenmerkt zich door missiegedreven innovatiebeleid voor maatschappelijke opgaven. Binnen het missiegedreven beleid doen we dat via innovatiecoalities (zoals op gebied van Solar en Batterijen). In deze samenwerkingsverbanden zetten we, samen met onze partners uit het onderwijs en bedrijfsleven, in op de grotere doorbraken. Met name degenen die ook internationaal grote economische potentie hebben. Daarnaast stimuleren we innovatie op het gebied van datatechnologie. We zetten data slim in om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken en streven naar een koploperpositie in de data-economie. Verder zorgen we dat kennis voor Brabant gaat werken en benutten we de kansen van kennisdeling in netwerken, programma's en projecten.

Concreet zetten we in op:

- Het continueren van onze werkwijze met Innovatiecoalities op bijvoorbeeld de eiwittransitie en life, science & health.
- Het uitbreiden van de Innovatiecoalitie Nucleair en het verkennen van kansen voor innovatiecoalities op het gebied van waterstof en circulair.
- Onze bijdrage aan de aanpak van Energy hubs van de taskforce netschaarste en het versterken van het batterijtechnologiecluster in Brabant.
- Het stimuleren van startups voor oplossingen die bijdragen aan maatschappelijke opgaven.
- Het versterken van de digitale veiligheid en autonomie van de Brabantse (data-)economie waardoor bedrijven vrij digitaal kunnen ondernemen en werken.
- Het doorontwikkelen van de strategische kennisagenda en de Staat van Brabant.

Circulaire economie

Als provincie pakken wij onze rol en verantwoordelijkheid in de grondstoffentransitie. We doen dit op basis van bestaande provinciale programma's en in aansluiting op het landelijke grondstofakkoord en transitieagenda's: door te verbinden, te versnellen en belemmeringen weg te nemen en zo nodig door innovatiecoalities te bouwen. Het doel is reductie van grondstoffenverbruik, borgen van de beschikbaarheid van kritische grondstoffen en strategische autonomie.

Concreet zetten we in op:

- Het creëren en versterken van netwerken en ecosystemen, het aanjagen van innovatie en het stimuleren van kennis- en talentontwikkeling ten behoeve van het versnellen van de transitie naar een circulaire economie op de thema's:
 - Maakindustrie
 - Bouw- en infra
 - Biomassa en voedsel
 - Consumptiegoederen
 - Kunststoffen

Arbeidsmarkt & talentontwikkeling

Belangrijk voor Brabant is het stimuleren van talent en dit te behouden voor Brabant. Iedereen heeft talent en verdient de kans deel te nemen aan de arbeidsmarkt. We slaan de brug tussen het bedrijfsleven, onderwijs, andere overheden en maatschappelijke organisaties.

Concreet zetten we in op:

- Het een leven lang ontwikkelen van Brabanders samen met het onderwijs en bedrijfsleven.
- Het verhogen van arbeidsproductiviteit met slimmer werken door digitalisering en AI.
- Het verhogen van de arbeidsparticipatie.
- Betrokken en sociaal innovatieve Brabantse werkgevers.
- Economische structuurversterking / Samenwerking met de Brabantse en regionale ontwikkelmaatschappijen
- Deze samenwerking richt zich op het versterken van de economische structuur in Brabant. Een economie die concurrerend, sterk en

duurzaam is. En waar de Brabantse kennisinstellingen, het bedrijfsleven en de regio's optimaal samenwerken.

Concreet zetten we in op:

- Het steunen van de intensievere samenwerking tussen de Brabantse Ontwikkelmaatschappij (BOM) en de regionale ontwikkelmaatschappijen AgriFood Capital, Brainport Development, Midpoint Brabant en REWIN.
- Het bestendigen van de ingezette lijn 'van volume naar value' (toegevoegde waarde) als het gaat om ons acquisitiebeleid.
- Het ontwikkelen en versterken van fysieke brandpunten, met name de Brabantse

campussen, voor ondernemerschap, innovatie en onderwijs.

- Het zichtbaar maken van het gebruik van kennis en data voor 'evidence based beleid' door middel van monitoring en dashboards.

Internationalisering

We actualiseren op korte termijn ons internationaliseringsbeleid. Binnen Europa zien wij mogelijkheden om ons internationaliseringsbeleid te intensiveren. Om het geactualiseerde beleid toekomstbestendig en kansrijk uit te kunnen voeren, zal naast economische samenwerking het thema 'mensenrechten' een centrale plek

krijgen. Hiervoor werken we in ieder geval samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken en Amnesty International.

Concreet zetten we in op:

- Het adresseren van uitdagingen vanuit de maatschappelijke transitie door interregionale (innovatieve) samenwerking om daarmee economische verdienvermogen te creëren, binnen en buiten Europa.
- Brede grensoverschrijdende samenwerking met zowel Vlaanderen als Noordrijn-Westfalen.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotings-programma	€ in miljoen
Kennis & Innovatie	Economie, Kennis en Talentontwikkeling	40,4
Circulaire economie		11,2
Arbeidsmarkt & talentontwikkeling		9,5
Economische structuurversterking		9,9
Internationalisering		0,3
Ombuiging bestaande middelen*		- 25,0

* Ombuiging bestaande middelen wordt vormgegeven bij de uitwerking van de nieuwe Uitvoeringsagenda Economie, Kennis- en Talentontwikkeling.

D. VEILIGHEID

Wat willen we bereiken?

Ondermijning en georganiseerde criminaliteit zijn helaas aanwezig in de Brabantse samenleving. We willen een overheid en samenleving die hiertegen bestand zijn. We faciliteren, bevorderen en stimuleren de bestuurlijke en maatschappelijke weerbaarheid in de strijd tegen de ondermijnende criminaliteit. Hiermee verkleinen wij de impact van ondermijnende criminaliteit en vergroten wij de veiligheid van de Brabantse leefomgeving.

Wat gaan we ervoor doen?

Aan de hand van de 'Brabantse norm weerbare overheid' en de aanpak vanuit de bestuursopdracht 'Veilig en weerbaar Brabant' is de afgelopen periode aan de aanpak van ondermijnende criminaliteit gewerkt. We gaan door met onze inzet op veiligheid, interne weerbaarheid en de weerbaarheid van gemeenten.

Concreet zetten we in op:

- De samenwerking/subsidiëring van de platformorganisatie Taskforce-RIEC Brabant-Zeeland.
- De samenwerking/subsidiëring van Samen Sterk in Brabant (SSiB) met 15 groene BOA's voor toezicht en handhaving in natuurgebieden. Daarbij zetten wij ons in om, vanuit het oogpunt van goed werkgeverschap, betere ondersteuning, extra scholing en een betere uitrusting voor groene BOA's te regelen.
- Het versterken van de weerbare overheid en samenleving door onder meer het aan-

schermen van de weerbaarheid in de eigen organisatie en het ondersteunen van.

- Ons partnerschap in de Risk Factory Midden- en West-Brabant. We gaan in gesprek met partners of zij vorm willen geven aan een Risk Factory in Oost-Brabant, al dan niet in een andere opzet.
- Een veiliger buitengebied door de aanpak met betrekking tot vitale vakantieparken Noord-Brabant, het versterken van de weerbaarheid bij risicovolle locaties en ondernemers in het buitengebied en de subsidiëring van het opruimen van drugsafvaldumpingen en het stimuleren van onderzoek naar, en invoering van, één landelijke subsidieregeling.
- Het stimuleren van kennis en onderzoek op het gebied van ondermijnende criminaliteit en nemen als partner deel aan een centrum voor ondermijningsstudies (bijzondere leerstoel Datawetenschap en Ondermijning bij Jheronimus Academy for Data Science (JADS)).
- We organiseren samen met onze partners publieksactiviteiten, symposia en seminars (o.a. Festival van de weerbaarheid en Embassy of safety DDW).

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotings-programma	€ in miljoen
Veiligheid	Bestuur en veiligheid	12,4

3.2 ZICHT OP EEN VERBONDEN BRABANT

In Brabant zijn steden, dorpen en het landelijk gebied onlosmakelijk met elkaar verbonden. Tegelijkertijd is Brabant voortdurend in ontwikkeling. Of het nu gaat om woningen, economie, mobiliteit, energie of water en natuur, al deze opgaven vragen om ruimte en samen om meer ruimte dan we hebben. Fysieke ruimte (boven- en ondergronds), maar ook milieuruimte, menskracht en financiële ruimte. We werken daarom toe naar het maken van slimme combinaties: tussen opgaven en functies, tussen steden, dorpen en landelijk gebied en tussen plannen en projecten. Hier hoort ook een

duurzaam woon-, leef- en vestigingsklimaat bij met een comfortabel, betrouwbaar en multimodaal verkeers- en vervoerssysteem. Een verbonden Brabant in de zin van bereikbaarheid en ruimtelijke inrichting komt de leefbaarheid nu en in de toekomst ten goede. Zo blijven we een aantrekkelijke provincie om te wonen, werken en verblijven. Sociale verbondenheid is minstens zo belangrijk. We laten Brabant bruisen en leven door een breed sportief en cultureel aanbod aan te bieden. Zo blijven steden, dorpen en het landelijk gebied vitaal en is er een gevoel van een gezamenlijke identiteit.

A. RUIMTE: WONEN, WERKLOCATIES EN VERSTEDELIJKING

Wat willen we bereiken?

Brabant kent een flinke verstedelijkingsopgave: de verduurzaming van het bestaand stedelijk gebied van dorpen, steden en bedrijventerreinen in samenhang met de demografische groei die op Brabant afkomt. De ambitie is om in de komende periode voldoende woningen en bedrijvenlocaties te realiseren die passen bij de behoefte van de Brabanders en onze economie. Met het oog op de schaarse ruimte kunnen we dat alleen realiseren door consequent in te zetten op gecombineerd ruimtegebruik. We realiseren deze opgaven in onze dorpen en steden in samenhang met de opgaven rondom klimaatadaptatie, natuur, water en bodem, energie, circulariteit, mobiliteit en sociale cohesie.

Wat gaan we ervoor doen?

Ruimtelijke kwaliteit

Als provincie dragen wij zorg voor een goede ruimtelijke ordening en de omgevingskwaliteit in Brabant. De inhoudelijke basis voor de ruimtelijke ontwikkeling is uitgewerkt in de Brabantse Omgevingsvisie, Omgevingsverordening en in het Ruimtelijk voorstel. De wettelijke grondslag ligt per 1 januari 2024 in de nieuwe Omgevingswet. Uitgangspunt is dat we als provincie een zelfbewuste en actieve rol pakken om de stevige ruimtelijke vraagstukken aan te pakken. We sturen meervoudig en met verschillende instrumenten. Samen met onze

partners uit de Brabantse regio's zetten we ons in voor de kwaliteit van de Brabantse leefomgeving.

Concreet zetten we in op:

- Het verbeteren van de omgevingskwaliteit en aanpak van ruimtelijke vraagstukken via de doorontwikkeling van Omgevingsbeleid van de toekomst. Onder meer via de implementatie van de Omgevingswet, actualiseren van gebiedspaspoorten diep werken), opzetten van omgevingsprogramma's (rond werken) en door samen met partners gebiedsgericht aan de slag te gaan (breed werken).
- Het op basis van het Ruimtelijk voorstel opstellen en vaststellen van het Ruimtelijk Arrangement met het Rijk.
- Het ontwikkelen van een participatiestrategie leefomgeving.
- Het begeleiden en beoordelen van initiatieven en plannen met ruimtelijke impact in lijn met de Omgevingswet.
- De opgestelde ontwikkelstrategie Novex Stedelijk brabant uitwerken in de uitvoeringsagenda Stedelijk Brabant.

Wonen

In Brabant moeten er tot en met 2030 meer dan 130.000 woningen worden bijgebouwd.

Als provincie sturen wij samen met gemeenten en onze partners actief op voldoende bouwlocaties en een gevarieerd aanbod dat past bij de woningbehoefte van de Brabanders. We werken toe naar een goed functionerende woningmarkt en dringen de bestaande woningtekorten terug. De regionale woondeals zijn de basis. Verder

staan duurzame verstedelijking, binnenstedelijk bouwen, meervoudig ruimtegebruik, een realistisch, vraaggericht en flexibel planaanbod en aandacht voor specifieke doelgroepen centraal. Ook leggen we de verbinding met onder meer bereikbaarheidsaspecten en klimaatbestendigheid.

Concreet zetten we in op:

- Het sturen op betaalbaarheid van woningen (30% sociale huur, voldoende betaalbare koop- en middelhuis) en beter benutten van de bestaande voorraad.
- Het realiseren van 2.000 flexwoningen in samenwerking met gemeenten en corporaties.
- Het versnellen van de woningbouw door onderzoek en monitoring (o.a. inzicht in demografie en woningmarkt) en stimuleren en ondersteunen van samenwerkingsverbanden rondom de regionale woondeals en versnelingstafels.

Werklocaties

We gaan aan de slag om de komende periode voldoende bedrijvenlocaties te realiseren en te transformeren, passend bij de behoefte van de Brabanders en onze economie. Regionale samenwerking is belangrijk om tot een zorgvuldige ontwikkeling te komen van werklocaties, campussen, innovatiedistricten en fieldlabs. Ontwikkelingen moeten in balans plaatsvinden, binnen de grenzen van wat de omgeving aankan. In samenhang met de opgaven rond klimaatadaptatie, natuur, water en bodem, energie, circulariteit, mobiliteit en sociale

cohesie. Ook hier is meervoudig ruimtegebruik een belangrijk uitgangspunt. De ambities uit het bestuursakkoord omtrent werklocaties bekostigen we voornamelijk met de inzet van de reserve werklocaties.

Concreet zetten we in op:

- Het voor 12 bedrijventerreinen uitvoeren van de plannen van aanpak voor het project Grote Oogst met focus op vier prioritaire thema's (energie, circulair, klimaatadaptatie en stikstofreductie). In de tweede helft van de bestuursperiode breiden we het aantal grote oogst terreinen uit.
- Het actief bijdragen aan de ontwikkeling van campussen (o.a. Brainport Industries Campus en Automotive Campus) en enkele toplocaties (o.a. Eindhoven Airport District en AFC Nieuw Prinsenland).
- Het structureel monitoren van de ontwikkelingen van grootschalige logistiek in Brabant via de Monitor bedrijventerreinen. Via het 'traject GRIP' werken we met andere overheden aan gezamenlijk beleid en verstevigde afstemming.

Stedelijke gebiedsontwikkeling

We gaan door met de stedelijke gebiedsontwikkeling. We dragen bij aan de stedelijke vernieuwing in de 12 grootste gemeenten. Dit zijn integrale gebiedsontwikkelingen waarbij voldoende groen en blauw vanzelfsprekende onderdelen zijn.

Concreet zetten we in op:

- Het samen met gemeenten en andere betrokken partijen, richting geven, beweging creëren en mogelijk maken van 11 stedelijke gebiedsontwikkelingen in de grote en middelgrote steden in Brabant. Hiertoe storten wij tot en met 2034 een bedrag van € 6 mln. per jaar in de reserve Leefomgeving.
- Het samen met de gemeente Eindhoven en andere betrokken partijen richting geven, beweging creëren en mogelijk maken van de stedelijke gebiedsontwikkeling Eindhoven Knoop XL.
- Het verder vormgeven en borgen van kennisontwikkeling m.b.t. stedelijke gebiedsontwikkelingen via kennissessies, werken aan netwerken, data en monitoring en de inzet van expertise.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Ruimtelijke kwaliteit	Ruimte & Wonen	12,4
Ruimtelijk voorstel		0,8
Wonen		2,0
Werklocaties		0,5
Verstedelijking		25,0

B. MOBILITEIT

Wat willen we bereiken?

Een goede bereikbaarheid is en blijft cruciaal voor het functioneren van onze maatschappij

en economie, maar ook voor de leefbaarheid. Iedereen moet kunnen meedoen. We willen in heel Brabant een samenhangend, robuust en betrouwbaar mobiliteitssysteem. Met mobiliteit die schoon, stil, gezond en veilig is. We willen een mobiliteitssysteem, dat voor iedereen toegankelijk is en dat bijdraagt aan een duurzame economie en brede welvaart van Brabant. We benutten de kansen die technologie biedt. We stimuleren het gebruik van duurzame vervoerswijzen. En het moet veilig zijn. We streven naar nul verkeersslachtoffers! Tegelijkertijd houden we de basis op orde voor onze reizigers en bedrijven. Zij moeten zich ook in deze overgangsfase makkelijk en prettig van A naar B kunnen verplaatsen. De opgaven en projecten uit de meerjarige doorkijk van de programmering mobiliteit 2024-2043 zijn het vertrekpunt. Wij nemen de accenten van het bestuursakkoord hierin op en informeren de Staten over een update van de programmering mobiliteit via een Statenmededeling.

Wat gaan we ervoor doen?

Verstedelijking en Mobiliteitstransitie

De Brabantse bevolking blijft, met name in de steden, groeien en daarmee stijgt ook de vraag naar (nieuwe vormen van) vervoer. We stellen daarom samen met de gemeenten samenhangende meerjarige multimodale mobiliteitspakketten op voor de vier stedelijke regio's in Brabant. De mobiliteitspakketten koppelen we direct aan de duurzame verstedelijkingsrichting van deze vier regio's en zijn gericht op het versnellen van de mobiliteitstransitie. Op die

manier faciliteren we de groei van het aantal inwoners en arbeidsplaatsen. Zonder deze mobiliteitstransitie loopt het huidige mobiliteitssysteem vast, op zowel het Rijks-, provinciaal als het lokale wegennet.

In de mobiliteitspakketten geven we voorrang aan binnenstedelijke ontwikkeling en aan het concentreren van verstedelijking rond openbaar vervoer knooppunten/mobiliteitshubs. Verder zetten we in op het stimuleren van ruimte-efficiënt en duurzaam vervoer (lopen, fietsen, deelmobiliteit en flexibel vervoer), het autoluwer maken van stadcentra, het verduurzamen van mobiliteit (zero-emissie) en wordt een schaa sprong gerealiseerd in het OV (spoor en HOV/BRT). Dit doen we conform de regionale uitwerking (hink-stap-sprong) voor landsdeel Zuid van het Toekomstbeeld OV 2040.

Concreet zetten we in op:

- Het opstellen en uitvoeren van samenhangende meerjarige multimodale mobiliteitspakketten voor de vier stedelijke regio's in Brabant.
- Het actief stimuleren van de mobiliteitstransitie voor specifieke onderdelen die direct zijn verbonden met onze wettelijke taak/regierol (i.r.t. uitvoering van de multimodale pakketten).
- Op optimalisatie en betere balans tussen goederenvervoer en de leefomgeving, zowel op spoor als op corridors en in binnensteden in relatie tot stadslogistiek.

Verkeersveiligheid

We streven naar NUL verkeersslachtoffers. Dat doen we via een data-gedreven manier van werken, langs drie pijlers (gedrag, infrastructuur en handhaving), samen met de Brabantse verkeersveiligheidspartners, waarbij we prioriteit geven aan het beïnvloeden van gedrag en inzetten op samenhangende multimodale bereikbaarheidspakketten voor iedere regio. Veiligheid staat voorop en wij vinden het essentieel hier stevig op in te blijven zetten.

Concreet zetten we in op:

- Het vaststellen van het Brabants Verkeersveiligheidsplan 2024-2027 en het voeren van regie op de uitvoering ervan. Hierin gaat het onder meer om verkeerseducatie, voorlichting, verkeersveiligheidsprojecten en het uitvoeren van onderzoek. De via deze perspectiefnota toegekende middelen koppelen wij aan de vaststelling van het nieuwe BVVP 2024-2027.
- Het professionaliseren, organiseren en financieren van de gezamenlijke gedragsaanpak voor verkeersveiligheid met partners uit het Brabants Verkeersveiligheidsplan (BVVP: gemeenten, politie, Rijkswaterstaat, Centrale Verwerking Openbaar Ministerie).
- Het doorontwikkelen van de risicogestuurde, data gedreven aanpak verkeersveiligheid met BVVP-partners.
- Het verbeteren van de Brabantse fietsinfrastructuur t.b.v. de verkeersveiligheid en de mobiliteitstransitie.

Infrastructuur

Gezien de maatschappelijke opgaven en onze provinciale ambities is er de onverminderde noodzaak om de basis op orde te houden. De drukte in het verkeer neemt met de dag toe. Alle infrastructurele projecten staan momenteel onder druk. De uitvoering komt mogelijk in gevaar door de uitstoot van stikstof, het tekort aan grondstoffen, de krappe arbeidsmarkt en stijgende kosten. Hierdoor komen wij budget tekort voor de projecten die nog op de planning staan. We streven naar realisatie van alle projecten in onze programmering op zo kort mogelijke termijn rekening houdend met regelgeving rondom stikstof. Onze prioriteit is om

ervoor te zorgen dat de veiligheid op onze wegen te allen tijde geborgd is. Omdat ook na 2030 inzet nodig is verlengen we de jaarlijkse storting van € 68 mln. in het Spaar- en Infracfonds (SIF) met vier jaar t/m 2034.

Concreet zetten we in op:

- Het uitwerken van de inzet van (of het vervolg van) enkele lopende majeure projecten zoals N65, N629, N279, PHS Vught, Haaren en Boxtel en Wilhelminakanaal sluis 2, fase 1,5. We indexeren projectbudgetten van een aantal majeure projecten die vertraging hebben opgelopen.

- Het Rijk blijven aanmoedigen de gepauzeerde projecten (A2,A58,A67) snel weer op te starten.
- Het borgen van de veiligheid van onze wegen door het zeker uitvoeren van groot en klein onderhoud om de inrichting en veiligheid van onze wegen en de leefbaarheid erlangs te verbeteren.
- Het uitvoeren van Incidentmanagement op onze wegen om de veiligheid voor hulpdiensten en weggebruikers te borgen.
- Het verduurzamen van goederenvervoer en werken aan een modal shift. Daarbij werken we o.a. aan ruimtelijke ordening, bereikbaarheid en verduurzaming van goederenknooppunten.
- De digitalisering van het assetmanagement, met name gericht op sturingsinformatie (doelstellingen, programmering) op ons areaal en t.b.v. projecten.
- Het borgen van het toekomstig beheer en onderhoud door de budgetten mee te laten bewegen met de omvang én complexiteit van ons areaal. Dit betekent bij de periodieke herijking van de 'Kwaliteitsnota Onderhoud Provinciale Infrastructuur' (KOPI) dat we budgetten aanpassen voor eventuele areaaluitbreidingen.

Openbaar vervoer en gedeelde mobiliteit

We zien het (collectief) openbaar vervoer als een belangrijke schakel in de huidige en toekomstige manier van reizen en verplaatsen. Inzetten op een mobiliteitstransitie vraagt om een schaa sprong in het openbaar vervoer. We zetten in op betaalbaar, toegankelijk, betrouwbaar en

frequent openbaar vervoer: een toekomstbestendige basisvoorziening als alternatief voor de auto. Het openbaar vervoer vormt een belangrijke verbinding tussen onze steden, dorpen en het landelijk gebied. Maar ook de bereikbaarheid en leefbaarheid van kernen is belangrijk. Gedeelde mobiliteit en flex concepten moedigen we aan.

Concreet zetten we in op:

- Het beheren en ontwikkelen van de concessies via de exploitatieplannen en de concessievoorwaarden.
- Het aanbesteden van nieuwe concessies voor Noordoost Brabant en Zuidoost Brabant.
- Het in alle multimodale mobiliteitspakketten opnemen van de belangrijkste doorstromingsmaatregelen voor OV, mobiliteitshubs/stations-ontwikkelingen en aanpassingen van spoorverbindingen en treinfrequenties.
- Het uitwerken van plannen m.b.t. toegankelijkheid, sociale veiligheid, mobiliteitshubs en deelmobiliteit.
- Het instellen van een reserve OV (o.a. met de rijksmiddelen in het kader van motie Bikker) om beter te kunnen inspelen op de actuele vraag naar OV én de nieuwe concessie te kunnen laten meegroeien met de verstedelijking.
- De correctie voor de hoge indexatie 2022 en 2023 op basis van concessie-afspraken structureel verwerken in de provinciale OV-budgetten.
- Het onderzoeken van de opties voor een structurele oplossing voor de indexatieproblematiek van de provinciale OV-budgetten.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Verstedelijking en mobiliteitstransitie	Mobiliteit	9,6
Verkeersveiligheid		11,3
Infrastructuur		0,6
Openbaar vervoer en gedeelde mobiliteit		38,6

C. LEVENDIG BRABANT

Wat willen we bereiken?

We willen een levendig Brabant voor iedereen met bruisende steden en kernen en waar iedereen zich thuis voelt en zichzelf kan zijn. Daar hoort een breed aanbod aan cultuur en sport bij, zowel in de breedte als in de top. We willen dat culturele en sportvoorzieningen en evenementen voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk zijn. Jong, oud, draagkrachtig of niet: sport en cultuur is voor iedereen. We willen daarnaast een gastvrije provincie zijn én blijven met een aantrekkelijk vrijetijdsaanbod voor zowel onze inwoners als onze bezoekers. Tot slot, koesteren we ons Brabants erfgoed om zo ook onze geschiedenis, de identiteit en de verhalen over Brabant levendig te houden.

Wat gaan we ervoor doen?

Levendig Brabant

Het beleidskader 'Levendig Brabant 2030' is het uitgangspunt. Belangrijk is de onderlinge

samenhang tussen cultuur, sport, erfgoed en vrijetijd te versterken. En om er succesvol uitvoering aan te geven verdient een goede integrale programmering en realisatiekracht van onze organisatie aandacht.

Concreet zetten we in op:

- Programma-brede programmering waarbij we inzetten op het stimuleren van initiatieven die bijdragen aan de beleidsdoelen van Levendig Brabant en waarbij verbindingen tussen cultuur, erfgoed, sport en vrije tijd worden gelegd. We ontwikkelen een vervolg voor de in 2023 ingezette aanpak pilots levendig Brabant.
- Het versterken van onze realisatiekracht en het benutten van kansen en nieuwe ontwikkelingen die zich voordoen op het gebied van Levendig Brabant (van buiten naar binnen).
- Het zoeken naar mogelijkheden voor het aantrekken van Europese fondsen.
- Meer data-gedreven werken in de sectoren en intensiveren van de samenwerking met gemeenten en Rijk.

Cultuur

We blijven inzetten op talentontwikkeling en cultuureducatie. Hetzelfde geldt voor het mede mogelijk maken van een kwalitatief goed en divers cultureel aanbod in Brabant. Ook blijven we het buurtcultuurfonds inzetten om bij te dragen aan ontmoetingen en samenwerken. We vergroten de impact van cultuur op de samenleving onder andere door extra in te zetten op een breder, meer divers publiek.

Maar ook door culturele professionals te betrekken bij maatschappelijke opgaven en door het Brabantse bedrijfsleven uit te nodigen een grotere rol te nemen in de cultuursector. We hebben de ambitie om meer rijksmiddelen naar Brabant te halen.

Concreet zetten we in op:

- Een extra impuls voor het meerjarig ondersteunen van instellingen voor professionele kunsten.
- Het benutten van creativiteit en verbeeldingskracht voor om zo bij te dragen aan onze maatschappelijke opgaven.
- De doorontwikkeling van het Brabant C fonds naar een privaat-publiek fonds.
- Het projectmatig ondersteunen van initiatieven voor het ontwikkelen van cultuuraanbod voor nieuw/ nog niet voldoende bereikte publieksgroepen.

Sport

Als provincie blijven we bijdragen aan uniek en inclusief sporten, innovatie in de sport, talentontwikkeling en het naar Brabant halen van topsportevenementen met maatschappelijke meerwaarde. We blijven werken aan het vergroten van de positieve invloed van sport op de mens en de samenleving. Sport moet voor iedereen toegankelijk zijn. Sport en bewegen zijn immers essentieel om gezond te leven.

Concreet zetten we in op:

- Het uitvoeren van een verkenning voor het (eens per vier jaar) binnenhalen van uitzonder-

lijke sportevenementen voor Brabant en hiervoor een fonds op te richten samen met onze partners in BrabantStad en het bedrijfsleven.

- Het verbinden van topsportevenementen aan maatschappelijke opgaven via het continueren van het BrabantSportfonds.
- Het stimuleren van beweging door projecten te ondersteunen gericht op de breedtesport en doelgroepen waar sprake is van bewegingsarmoede.
- Samen met gemeenten innovatieve oplossingen realiseren in de openbare ruimte waardoor we bewegen stimuleren. We verkennen hoe we jongeren kunnen bereiken via urban sports.
- Het organiseren van een challenge voor de sportiefste school van Brabant, eventueel in verbinding met cultuur.

Erfgoed

We zijn zuinig op ons Brabantse materiële en immateriële erfgoed. Het draagt bij aan onze identiteit en ons landschap. Onze vier verhaallijnen van het Brabants erfgoed: bevochten, innovatief, bestuurlijk en religieus Brabant staan hierbij centraal. We blijven de restauratie en herontwikkeling van Brabantse Rijksmonumenten steunen. En we blijven werken aan het verduurzamen van erfgoed, het ondersteunen van het Noordbrabants Museum, het versterken van erfgoedparticipatie (o.a. jongeren via Museumschatjes), het ondersteunen van de viering van de bevrijding van Brabant (Brabant Herinnert) en het beschermen van onze

cultuurhistorische landschappen van provinciaal belang via ons ruimtelijk beleid en ondersteuning van gemeenten hierbij.

Concreet zetten we in op:

- Het blijven ondersteunen van de restauratie van rijksmonumenten door cofinanciering van de jaarlijkse Rijksbijdrage.
- Het bijdragen aan behoud en beheer van onze erfgoed- en archeologie collecties .

Vrijtijdseconomie

De Brabantse vrijetijdssector draagt bij aan het welzijn en welbevinden van inwoners en bezoekers en heeft zo een positief effect op het woon- en vestigingsklimaat voor mensen en bedrijven. Het versterkt de Brabantse identiteit en het gevoel van trots op Brabant. Het draagt bovendien bij aan andere provinciale opgaven. We ondersteunen goede initiatieven die bijdragen aan provinciale opgaven met betrekking tot recreatie en toerisme. Verder houden we het Leisure ontwikkelfonds tot en met 2027 in stand om de vrijetijdseconomie te versterken.

Concreet zetten we in op:

- Het op niveau houden van de ondersteuning van VisitBrabant ten behoeve van het zichtbaar maken en vergroten van het vrijetijdsaanbod.
- Het ondersteunen van de ontwikkeling van de Van Gogh Homeland Experience i.r.t. de regiodeal Midden-Brabant.
- Het bijdragen aan behoud en ontwikkeling van het Van Gogh erfgoed via de ondersteuning aan 'De Van Gogh Sites Foundation'.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Levendig Brabant	Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd	11,8
Cultuur		10,3
Sport		3,3
Erfgoed		4,8
Vrije tijdseconomie		3,8

3.3 ZICHT OP EEN DUURZAAM VERANDEREND BRABANT

We gaan op zoek naar een nieuwe balans. We willen Brabant in meer harmonie met milieu, natuur en landschap ontwikkelen. Daarmee verminderen wij de druk op onze leefomgeving. De energietransitie en agrarische ontwikkeling bieden hiervoor bij uitstek mogelijkheden en kansen. Om te komen tot een nieuwe balans en een nieuw perspectief is het nodig om in beweging te komen (en te blijven). Zo moet iedere Brabander kunnen meedoen aan en meeprofiten van de energietransitie. En agrariërs willen we ondersteunen en begeleiden in het maken van keuzes. Want één ding is zeker: wie niet kiest, wordt gekozen. Zo behouden Brabanders de regie en kunnen we duurzaam vooruit.

A. KLIMAAT EN ENERGIE

Wat willen we bereiken?

In 2030 realiseren we 55% minder CO₂-uistoot in Brabant ten opzichte van 1990. We streven ernaar om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Naast de energietransitie werken we aan de opgave 'Een klimaatproof Brabant' (Omgevingsvisie) zodat Brabant bestand is tegen de gevolgen van klimaatverandering zoals lange perioden van droogte, hitte en extreme buien.

Klimaatmitigatie (beperken klimaatverandering door het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen) en klimaatadaptatie (aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering) zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en raken bovendien alle sectoren.

Energie is een eerste levensbehoefte voor alle Brabanders. Energierechtvaardigheid, draagvlak en draagkracht zijn nodig om de samenleving in beweging te krijgen en te houden voor de energietransitie. Het is daarom nadrukkelijk ook een sociaaleconomische verandering. Aanpassen aan klimaatverandering is noodzakelijk om Brabant gezond en leefbaar te houden voor huidige en toekomstige generaties en om de gevolgen voor de Brabantse economie te beperken.

Wat gaan we ervoor doen?

Klimaat

We verbinden klimaatadaptatie en –mitigatie met elkaar zodat het elkaar versterkt. Kern van de aanpak is dat de klimaatopgave een onderdeel is

van alle bestuurlijke portefeuilles en programma's. Iedere portefeuille en ieder programma levert een bijdrage aan de klimaatopgave.

Concreet zetten we in op:

- Het creëren van bewustwording en duidelijkheid bij alle beleidsvelden t.a.v. de klimaatopgave.
- Het uitvoeren van klimaatstresstesten en risicodialogen om per beleidsveld de klimaatrisico's en –kansen in beeld te brengen en deze vervolgens te vertalen naar een aanpak.
- Het verduurzamen van ons 'eigen huishouden' (o.a. vastgoed, vervoersstromen, wagenpark en dataopslag): 'doe wat je verkondigt'.

Energiemix, netcongestie, energieopslag en energiebesparing

De ambities rondom de energietransitie kunnen wij alleen waarmaken als we het systeem veranderen. Dit doen we door het efficiënt gebruik van energie (besparing) en de overstap van fossiele energie naar hernieuwbare energie. In ons beleid streven we naar verduurzaming van de gebouwde omgeving en de industrie, om zo de energiebehoefte te verkleinen. Daarnaast werken we aan het beter beschikbaar krijgen van hernieuwbare energie, door middel van zowel de opwek van hernieuwbare elektriciteit (wind en zon) en de beschikbaarheid van hernieuwbare warmte (zoals geothermie, aquathermie, riothermie en zonthermie).

Hernieuwbare energie is momenteel onvoldoende beschikbaar. Daarom dragen wij

bij aan het oplossen van de netcongestie. Onder meer door beter gebruik en uitbreiding van de bestaande elektriciteitsinfrastructuur en de aanleg en uitbreiding van warmtenetten. Om onze ambities en doelen te realiseren, voeren we de Energieagenda 2019-2030 uit. De sociaal-maatschappelijke aspecten zijn daarbij uitgangspunt (rechtvaardig, haalbaar en betaalbaar). Omdat ook na 2030 inzet nodig is verlengen we de jaarlijkse reservering van € 2 mln. voor energie met 4 jaar t/m 2034.

Concreet zetten we in op:

- Het verduurzamen van de gebouwde omgeving en de industrie. Onder meer bij gebiedsontwikkelingen, wijkplannen, uitvoering van Specifieke Uitkeringen (SPUK's) om maatschappelijk vastgoed te verduurzamen, via regionale Clusters Energie Strategieën (CES-en) en maatwerkafspraken industrie.
- Het versnellen van de isolatieopgave in Brabant door te komen tot een balans tussen soortenbescherming en isoleren. Onder meer door aanvullende middelen beschikbaar te stellen voor het opstellen van Soorten Management Plannen (SMP'S).
- We ondersteunen innovatie op het gebied van energiebesparing en het opschalen van succesvolle aanpakken binnen Brabant, bij voorkeur in regioverband vanuit de Regionale Energiestrategieën (RES), zoals de grootschalige isolatie-aanpak De Groene Zone Isoleren van Metropoolregio Eindhoven.

- Het leveren van de provinciale bijdrage in het RES-proces gericht op het realiseren van de (door gemeenten, waterschappen en provincie) gezamenlijk vastgestelde ambities die zich richten op opwek van hernieuwbare energie (wind en zon), energiebesparing en de warmtetransitie.
- Het bijdragen aan het actieplan geothermie om de knelpunten en kansen rondom aardwarmte en bodemenergie aan te pakken.
- Het verkennen van mogelijkheden om te komen tot een publiek warmtebedrijf en de verdeling van duurzame warmte. Dit doen we conform de nieuwe Wet collectieve warmte.
- Het opstellen van een Brabantse waterstofstrategie op grond van de hoofdlijnen uit de Energieagenda (waterstof als onderdeel van het energiesysteem / benutten economische kansen).
- De Delta Rhine Corridor: inzetten op het realiseren van meekoppelkansen en op minder transport van gevaarlijke stoffen over het spoor.
- Het realiseren van een toekomstbestendig en dekkend netwerk van publieke laadinfrastructuur voor zowel elektrische voertuigen als elektrisch vrachtverkeer.
- De aanpak van netcongestie via de realisatie van lokale energyhubs en inzetten op het versnellen van de aanleg en uitbreiding van het elektriciteitsnetwerk.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Klimaat	Energie	3,0
Energie		19,6

B. AGRARISCH ONTWIKKELING

Wat willen we bereiken?

Wij willen in Brabant een toekomstbestendige landbouw- en voedselsector die bijdraagt aan een balans tussen maatschappij, economie en ecologie. Dit vraagt nu om een transitie om de druk op onze omgeving te verlichten en boeren tegelijkertijd duidelijkheid en perspectief te bieden. Wij willen deze transitie vergemakkelijken. Een goed en duurzaam verdienmodel voor bedrijven en keten is daarbij het fundament. Het beleidskader 'Landbouw & Voedsel, Brabant voorop in het vernieuwend boeren' blijft ook voor de komende periode ons uitgangspunt.

Wat gaan we ervoor doen?

Landbouw van de toekomst

De toepassing van nieuwe technologieën en dataficerings biedt kansen. We jagen kansrijke technische, sociale en maatschappelijke innovaties in de landbouw aan - bijvoorbeeld als het gaat om eiwittransitie - en we ondersteunen agrariërs die aan de slag gaan met extensivering. Daarbij maken we ook ruimte voor nieuwe belanghebbenden en andere

partnerschappen, zoals bijvoorbeeld partners uit de keten. Verder werken we aan een toekomstbestendige landbouw door het toekomstperspectief van boeren te verbeteren, maar ook door de ondersteuning van vernieuwende technologieën in de voedselproductie. Waar mogelijk werken samen we met verbonden partijen zoals de Ontwikkelmaatschappij Ruimte voor Ruimte.

Concreet zetten we in op:

- Proeftuinen voor duurzame, innovatieve oplossingen waar een goede balans tussen landbouw- en voedselproductie en de omgeving (maatschappelijk en ecologisch) centraal staat.
- Het uitvoeren van het actieplan 'Jonge Boeren'.
- Het ondersteunen van stoppende boeren bij het maken van keuzes voor de toekomst.
- Het opzetten van een strategische internationale agenda en het optimaal benutten van Europese financieringen.
- Met innovaties en kennis de vaardigheden vergroten ten behoeve van de toekomstbestendigheid van de landbouw- en voedselketen.
- Het bevorderen van de eiwittransitie zodat de consumptie van plantaardige eiwitten van 40% naar 60% wordt verhoogd in 2030.
- Het inzetten van een pakket vernieuwende instrumenten (o.a. design, nieuwe samenwerkingsvormen en netwerksturing) om te bewegen naar een nieuw voedselsysteem.

Biologische, natuurinclusieve en kringlooplandbouw

We bevorderen natuurinclusieve landbouw. Met natuurinclusieve en biologische landbouw werken we aan verwaardiging van ecosysteemdiensten, wat bijdraagt aan het verdienmodel van natuurinclusieve landbouw. Zo belonen we bedrijven die bijdragen aan omgevingskwaliteit, natuurontwikkeling en biodiversiteit. Tot 2027 willen we het aandeel bedrijven dat hieraan meedoet vergroten tot 500 ondernemers. Dit doen we in goede afstemming met het Bedrijfs Water- en Bodemplan.

Concreet zetten we in op:

- Het continueren van de aanpak rondom kringlooplandbouw. We financieren de Agroproeftuin De Peel en geven een impuls aan pilots.
- Samen met het project 'Brabants Bodem' werken aan de biodiversiteitsmonitoren Melkveehouderij en Akkerbouw en versterken we het verdienmodel van graasdieren om de boer te versterken en om extensivering en natuurinclusief werken te stimuleren.
- Het stimuleren van de natuurinclusieve landbouw en toewerken naar 500 natuurinclusieve boeren.
- Het opstellen van een actieplan biologische landbouw 2024 – 2027 ter stimulering van biologische landbouwareaal.
- Het stimuleren van korte ketens en het verminderen van voedselverspilling.

Voorkomen van branden en ziektes en dierenwelzijn

Veiligheid van mens en dier is belangrijk. Daarom blijven wij met de agrarische sector en landelijke toezichthouder in gesprek over preventieve maatregelen om stalbranden, dierziekten en ziekten die van dier op mens overspringen (zoönose) in Brabant tegen te gaan. We verbeteren de gezondheid van mens, dier en milieu. De provincie voert onderzoeken uit of doet mee aan onderzoeken die de kennis over gezondheidseffecten van de landbouw vergroten. We voorkomen gezondheidsrisico's als gevolg van geitenstallen. Wij hebben oog voor het welzijn van dieren en stimuleren dit waar mogelijk.

Concreet zetten we in op:

- Het verbeteren van de gezondheid van mens, dier en milieu door een endotoxinekader uit te werken met gemeenten en omgevingsdiensten.
- Het stimuleren van de ontwikkeling van systemen met een beter welzijn voor dieren.
- Een verantwoorde ontwikkeling van de geitensector i.r.t. gezondheidsaspecten.
- Vanuit het ondersteuningsnetwerk ondersteunen bij conflicten over geurhinder.
- Het bevorderen van het gebruik van de geurmeetmethode (chemisch-analytisch en met sensoren). We brengen daarbij in kaart waar overbelaste situaties zijn.
- Opstellen van een Brabantse Actie Agenda Zoönose samen met onze partners.

- Het verminderen van de ammoniakemissie uit stallen, geurhinder en geuremissie uit mestbewerkingslocaties in 2027.
- Het uitvoeren van de maatregelen uit het onderdeel landbouw van het Schone Lucht Akkoord (o.a. uitvoeren combiluchtwaterproject).

Regelgeving

We zorgen dat de regelgeving ten behoeve van land- en tuinbouw op elkaar is afgestemd en dat die actueel is, met name in de omgevingsverordening.

Concreet zetten we in op:

- Het continueren, evalueren en actualiseren van de Brabantse zorgvuldigheidsscore veehouderij (BZV). Daarnaast voeren we de nieuwe Glas-voor-glasregeling uit en beoordelen we aanvragen. De glas-voor-glasregeling wordt geëvalueerd.
- Monitoren van de omgevingsvergunningen (milieu) van veehouderijen m.b.v. Kernregistratie dierenverblijven (KRD). De KRD wordt gecontinueerd en continue geactualiseerd door de gemeenten in Noord-Brabant. De beoordeling geur cumulatie krijgt een nieuwe handreiking.

Mest

We stimuleren dat mestverwaarding en -bewerking zo dicht als mogelijk bij de bron (in eigen regio) en zo ver weg als nodig plaatsvindt. Dit doen we om kringlopen te sluiten. Bij mestverwaarding wordt naast kunstmest en bodemverbeteraars ook energie geproduceerd. Op deze wijze zorgen we ervoor dat de land- en tuinbouw een CO₂ positieve footprint krijgt en bewaken we tegelijkertijd dat er geen afhankelijkheid gaat ontstaan van groen gas uit mest. Mestbewerking en -verwaarding vindt plaats met minimale risico's voor gezondheid, veiligheid, kwaliteit van leefomgeving en luchtkwaliteit.

Concreet zetten we in op:

- Het starten van pilots over mestbewerking in aansluiting bij de activiteiten van de zes zandprovincies.
- Het verminderen van de (ammoniak)emissies bij mestbewerking en aanwending, stimuleren van de productie van groen gas en stimuleren van monovergisting.
- Het opstellen van verbeterde en passende regelgeving op het gebied van mestverwaarding.
- Het stimuleren van leer- en praktijknetwerken om kennis op te bouwen en te verspreiden. Daarbij ondersteunen we het Nederlands Centrum voor Mestverwaarding (NCM).

Bijdrage aan gebiedsgerichte processen

Vanuit Agrarische Ontwikkeling dragen we intensief bij aan het terugdringen van stikstofemissies, emissies van broeikasgassen, emissies van nutriënten en (resten van) gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater, waterrobuustheid (nat/droog) en aan het verhogen van de biodiversiteit buiten de natuurgebieden. Dit doen wij in nauwe samenwerking met de betreffende verantwoordelijke programma's.

Concreet zetten we in op:

- Inzetten van kennis van o.a. stalsystemen bij de vergunningverlening, toezicht en handhaving van de Wet natuurbescherming en actualisatie van de routekaart stalsystemen.
- Het leveren van de benodigde bijdrage vanuit landbouw en voedsel aan de integrale gebiedsgerichte aanpak in het kader van GGA en BPLG.
- Het bevorderen van onderzoek gericht op het ontwikkelen van teeltwijzen en bedrijfsvoering, waardoor er minder gebruik is van gewasbeschermingsmiddelen.
- Het verder bijdragen aan een Ruimte-voor-Ruimte-aanpak en aanpak Piekbelasting gericht op het beëindigen van veehouderijbedrijven.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Landbouw van de toekomst	Landbouw en Voedsel	6,8
Biologische, natuurinclusieve en kringlooplandbouw		8,9
Voorkomen van branden en ziektes en dierenwelzijn		2,9
Regelgeving		2,4
Mest		1,4
Bijdrage aan gebiedsgerichte processen		7,9

3.4 ZICHT OP EEN GEZONDE NATUUR- EN WATERRIJKE LEEFOMGEVING

Als provincie staan we aan de lat voor een veilige en gezonde leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit: een schone bodem, schoon, veilig en voldoende water en een gezonde lucht. Door tal van ontwikkelingen is de laatste decennia de druk op onze leefomgeving toegenomen. We willen het tij nu definitief keren en toewerken naar een steeds gezondere fysieke leefomgeving. Een omgeving die goed is en ruimte biedt voor mens, dier en natuur.

We streven daarbij naar steeds beter. De basis is een leefomgeving en omgevingskwaliteit die ten minste voldoet aan de wettelijke normen. Dat lukt alleen als we onze opgaven en de relatie tussen stad en platteland in samenhang bezien.

A. NATUUR

Wat willen we bereiken?

We willen een prettige leefomgeving met een goede lucht-, water- en bodemkwaliteit. Een gezonde natuur en rijke biodiversiteit dragen hieraan bij. We zien natuur als een belangrijke waarde naast onze sterke bedrijvigheid en dat

willen wij zo houden. De Brabantse natuur is prachtig, divers, belangrijk als leefgebied voor planten en dieren en bovendien een plek waar Brabanders genieten.

Tegelijkertijd zien wij dat onze natuur kwetsbaar is en dat de biodiversiteit en beschermde plant- en diersoorten afnemen en verdwijnen door verdroging en de gevolgen van stikstofuitstoot. De verslechterde staat van de natuur leidt er ook toe dat Brabant nog maar weinig ruimte heeft voor maatschappelijke en economische ontwikkelingen. We moeten onze natuur actief beschermen. Uiteraard ten gunste van de natuur,

maar ook om ruimte te creëren voor activiteiten en projecten. Op die manier kunnen we Brabant open houden én de natuur versterken.

Het beleidskader natuur is in 2022 vastgesteld en de uitvoeringsagenda natuur begin 2023. Hier is aangegeven dat voor een aantal ambities onvoldoende middelen beschikbaar zijn. Bovendien zijn door prijsstijgingen de kosten voor natuurontwikkeling de afgelopen tijd fors gestegen. Met het toekennen van extra middelen via de perspectiefnota aan natuur kunnen we de komende jaren flinke stappen zetten. De middelen zijn echter onvoldoende om alle ambities uit het beleidskader volledig te realiseren. Dit betreft met name de afronding van het natuurnetwerk Brabant (NNB), de ecologische verbindingzones (EVZ), de uitvoering van de bossenstrategie, de landbouwenclaves, de uitvoering van de N2000 herstelmaatregelen en de agenda natuurinclusief. Voor de groenblauwe dooradering hebben we geen budget. We kijken daarvoor naar de middelen die mogelijk vanuit het Rijk komen.

Natuurherstel in de Natura 2000-gebieden en overgangszones

Natura 2000 is het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden. Van de 21 Brabantse N2000 gebieden zijn er 14 gevoelig voor stikstof. Het versterken van deze natuur moet er ook toe leiden dat we gefaseerd weer vergunningen in het kader van de Wet Natuurbescherming kunnen verlenen.

Concreet zetten we in op:

- Versterking en herstel van de natuur in en rondom de 21 Brabantse Natura 2000-gebieden door het uitvoeren van herstelmaatregelen (inclusief KRW-deel, zie onder B: Water en Bodem).
- Het vanaf 2025 groepsgewijs actualiseren van de beheerplannen, passend bij de actuele inzichten.
- In het kader van het Landelijk Uitvoeringsprogramma Natuur (LPN) treffen we maatregelen voor versnelling en intensivering van het herstel van de 14 stikstofgevoelige N2000-gebieden in Noord-Brabant. Hiervoor zetten we, naast de reguliere N2000-herstelmaatregelen, onder andere in op extra hydrologische maatregelen, het verhogen van de kwaliteit van natuurgebieden, het aanleggen van extra bos en het inrichten van overgangszones.

Natuurontwikkeling

Conform de afspraken binnen Europa en met het Rijk en andere provincies, werken we aan natuurherstel en -ontwikkeling in de hele provincie. Dit doen we via het natuurnetwerk, waar naast de Natura 2000-gebieden ook de Natte natuurparels deel van uitmaken, via de ecologische verbindingzones, via Brabant Natuurinclusief, via de versterking van de biodiversiteit in het landelijk gebied en door het stimuleren van meer groen in de groene omgeving.

Concreet zetten we in op:

- Verdere natuurontwikkeling.
- We gaan aan de slag met grondverwerving en functieverandering. Om het hele Natuurnetwerk Brabant (NNB) in 2030 te realiseren, is tijdige beschikbaarheid van gronden cruciaal. In 2027 hebben we zicht op realisatie van de totale opgave van 9.600 ha. In 2030 zijn we ook klaar met het terugbrengen van overbegrenzing van het NNB, ontstaan vanuit de versnellingsopgave in 2018.
- Nadat de benodigde gronden zijn verworven of van functie zijn veranderd, moeten de gronden veelal nog worden ingericht. In 2030 is de totale opgave van 15.200 ha. Gerealiseerd (inclusief KRW-deel).
- De prijsstijgingen voor grondverwerving en inrichting zijn de afgelopen jaren fors opgelopen. Om dit op te vangen is € 29 mln. toegekend vanuit de vrije begrotingsruimte.
- Het opstellen van een agenda natuurinclusief inclusief vervolgstappen m.b.t. het inzetten van instrumentarium en rolverdeling. Daarmee borgen we natuurinclusiviteit binnen bestaand beleid en zorgen we voor doorwerking in beleidskaders en uitvoeringsprogramma's.
- Het bereiken van de doelstelling van 10% groenblauwe dooradering. Hiervoor gaan we aan de slag met het aanleggen en herstellen van landschapselementen in het landelijk gebied, waaronder het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), de stimuleringsregeling landschap (StiLa), de aanleg van ecologische verbindingzones en het Actieplan Brabantse Bomen.

- Het stimuleren van de vergroening van de wijk door het plan vergroening op te leveren en het maken van resultaatafspraken met onze Brabantse netwerkpartners.

Gezond Bos

Met een grotere oppervlakte bos en gevarieerdere en gezondere bossen zorgen we voor meer binding van CO₂, versterken we de bosbiodiversiteit, gaan we verdroging tegen en ontstaan meer mogelijkheden voor houtproductie. Bovendien zijn gevarieerde bossen veel beter opgewassen tegen de klimaatverandering met minder risico op grootschalige sterfte door plaaginsecten en uitslaande bosbranden.

Concreet zetten we in op:

- We voeren het actieplan 'Brabantse Bomen' uit.

Het voorkomen van schade en natuurbranden

Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor inheemse populaties en voor fors oplopende beheerkosten bij weg- en waterwegen en agrarische- en natuurgroonden. Daarom gaan we vestiging en verspreiding ervan tegen. Natuurbranden hebben een steeds grotere maatschappelijke impact. Dit heeft gevolgen voor mens, natuur, de vrijetijdseconomie en de infrastructuur. De inzet op het voorkomen van natuurbranden is een noodzakelijke nieuwe taak die we in deze bestuursperiode verder ontwikkelen.

Concreet zetten we in op:

- Het in samenspraak met belanghebbenden opstellen van een actieplan invasieve exoten en het verder uitvoeren van het faunabeheerplan.
- Het verkleinen van de kans op natuurbranden. Hiervoor zorgen we waar mogelijk dat in de natuur voldoende grond- en oppervlaktewater kan infiltreren om verdroging tegen te gaan en maken we hierover aanvullend afspraken met het ministerie van LNV, de natuurpartners en de Brabantse veiligheidsregio's om onbeheersbare natuurbranden te voorkomen.

Gebiedsgerichte aanpak (GGA)

In Brabant werken we al jaren succesvol gebiedsgericht samen. GGA is een manier van werken waarmee we uitvoering geven aan het BPLG en de gebiedsgerichte opgaven van

Natuur, Water & Bodem, Stikstof, Landbouw & Voedsel, Wonen & Werken en de Leefomgeving. Met waterschappen, gemeenten en lokale en regionale partijen pakken wij samen de natuur- en wateropgaven in de verschillende gebieden in samenhang met andere vraagstukken aan. Hiermee creëren we draagvlak bij inwoners, bedrijven en maatschappelijke partners.

Concreet zetten we in op:

- Het jaarlijks programmeren van de gebiedsprocessen en de uitvoeringsprojecten voor het landelijke gebied in Noord-Brabant.
- Het beschikbaar hebben van voldoende grond door het opzetten van grondbanken. Naast het opzetten van grondbanken, worden:
 - Een Brabantse grondstrategie voor de transitie van het landelijk gebied ontwikkeld.

- Instrumenten ontwikkeld en (waar mogelijk en gewenst) ingezet. Denk aan pachtvoorwaarden, gebruiksbeperkingen of VSS/onteigening.
- Grondtafels met de GGA-partners in de GGA-gebieden georganiseerd. Deze grondtafels zijn niet vrijblijvend. Partners dienen ook grond in te brengen.
- Gronden verworven, geruild of anderszins beschikbaar gekregen voor het bereiken van de doelen.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Natuurherstel in de Natura 2000-gebieden en overgangszones	Natuur en Milieu	10,0
Natuurontwikkeling*		39,8
Gezond Bos		10,0
Het voorkomen van schade en natuurbranden		2,4
Gebiedsgerichte aanpak (GGA)		12,8
Brabant open houden		0,8

* De toegekende € 39,8 mln. voor Natuurontwikkeling is uitgesplitst in Pijltoelagen natuurontwikkeling (€ 29,6), Enclaves bestaande natuur (€ 8,5), Brabant natuurinclusief (€ 1,1) en Natuur voor en door Brabanders (€ 0,6). In bijgevoegde begrotingswijziging is dit nader uitgewerkt.

B. WATER & BODEM

Wat willen we bereiken?

Er liggen stevige uitdagingen op het gebied van water en bodem. Uitdagingen die groter en urgenter worden volgens de nieuwe klimaatscenario's van het KNMI (najaar 2023) door een warmer en grilliger klimaat in combinatie met de stijging van de zeespiegel. We willen wateroverlast door (piek)buien voorkomen en tegelijkertijd de verdroging tegengaan. Om de doelen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW) voor 2027 zoveel als mogelijk te halen moeten we aan de slag met het verbeteren van de waterkwaliteit en -kwantiteit voor natuur en mens. Zowel ten behoeve van onze drinkwatervoorziening als voor de productie van voedsel als voor behoud en herstel van de natuur. Onze inspanningen moeten leiden tot een klimaatbestendig en veerkrachtig water- en bodemsysteem. Dit systeem is de basis voor de leefbaarheid in Brabant. Belangrijk voor onder meer landbouw en voedsel, natuur, cultuur en de Brabantse woon- en werkomgeving.

Er speelt bovendien veel op politiek-bestuurlijk en maatschappelijk vlak. We zijn bezig met de doorvertaling van de klimaatscenario's van het KNMI, de adviezen van de Brabantse Adviescommissie Droogte en daaruit voortkomende Droogteagenda, de uitwerking van de kamerbrief 'Water en Bodem Sturend' en de Brabantse invulling van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Verder is er de impact van Integraal Riviermanagement, zijn er de preverkenningen Programmatische Aanpak

Grote Wateren en adviezen van de landelijke Beleidstafel Waterveiligheid & Wateroverlast. We moeten kortom voluit door met de uitvoering. Vanuit het handelingsprincipe 'Water en Bodem Sturend' en op een manier waarbij we de KRW doelen realiseren in combinatie met natuurherstel, de landbouwtransitie, het stikstofdossier, het BPGI en het Ruimtelijke Voorstel.

Wat gaan we ervoor doen?

Kaderrichtlijn water (KRW)

Samen met het Rijk, gemeenten en waterschappen werken we aan de verplichting om uiterlijk in 2027 te voldoen aan de eisen van de KRW ten aanzien van waterkwaliteit en waterkwantiteit in oppervlaktewater en grondwater. We spannen ons maximaal in en treffen de benodigde maatregelen hiervoor om daarmee Brabant open te houden.

Concreet zetten we in op:

- Een maximale inspanning om de doelstellingen van de KRW in 2027 te behalen door:
 - Het realiseren van de inrichtingsmaatregelen verbonden aan hydrologische randvoorwaarden voor natuur en het realiseren van goede waterkwaliteit in beken en kreken.
 - Een provinciebrede coördinatie op de KRW, in nauwe afstemming met de waterschappen, om de uitvoering van de KRW maatregelen in Brabant een sterke impuls te geven.
 - Het met vier jaar verlengen van de jaarlijkse storting van € 3 mln. in de reserve water t/m 2034.

Hoogwaterbescherming (Regionaal Water en Bodemprogramma - RWP)

Bij de waterveiligheidsstrategie van de grote rivieren pleiten we als provincie voor een combinatie van versterking van de dijken en maatregelen om de rivier ruimte te geven. Op het moment dat een waterveiligheidsproject als integraal gebiedsproject wordt aangepakt, nemen we hier als provincie actief aan deel, zoals bij de projecten Meanderende Maas en Oeffelt. Hiermee geven wij mede uitvoering aan het Nationale Deltaprogramma en het Integraal Rivier Management (IRM).

Concreet zetten we in op:

- Veiligheid tegen hoogwater in het hoofdwatersysteem en het regionaal watersysteem, specifiek Hoogwateraanpak Brabant-Oost ('HoWaBo 2.0') en IRM-gebiedsprojecten zoals 'GetijdenMaas'.
- Een coördinerende rol in de bovenregionale samenwerking bij hoogwater en extreem weer. Concreet via de bovenregionale stresstesten ten behoeve van informatievoorziening bij hoogwater-calamiteitenbeheersing.

Zuidwestelijke Delta (Regionaal Water en Bodemprogramma - RWP)

De provincie Noord-Brabant heeft zich bestuurlijk verbonden aan de Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050. We werken met partijen samen aan een klimaatrobuuste Delta in 2050. Dit doen we vanuit de kaders zoetwater-beschikbaarheid, economische en ecologische vitaliteit en water-

veiligheid. Hierbij ligt voor de provincie de focus op het Volkerak-Zoommeer.

Concreet zetten we in op:

- Het nemen van maatregelen in het water- en bodemsysteem, als onderdeel van de zoetwateraanpak Zuidwestelijke Delta en het landelijke Deltaprogramma Zoetwater. Ook leveren we het lange termijn perspectief voor het Volkerak-Zoommeer in 2025 op.
- Uitvoering en realisatie van het project Roode Vaart fase 1 en 2 en Gebiedsagenda Zuidwestelijke Delta 2050.
- Verkrijgen van het UNESCO Global Geopark label voor het Geopark Schelde Delta, waarbij de provincie Noord-Brabant van plan is om betrokken te blijven met een evenredige bijdrage en aandeel en, gezien de doelen van het Geopark, op termijn een overdracht naar Brabantse gebiedspartners te bewerkstelligen.

Duurzaam grondwaterbeheer

Verdroging is in Brabant een grote en urgente opgave door de nadruk op het afvoeren van water in de laatste decennia en de klimaatverandering. De droge seizoenen van de afgelopen jaren bevestigen dit beeld. De partners in Brabant hebben in een Droogteagenda afspraken gemaakt om te komen tot een duurzaam grondwatersysteem. De stijgende watervraag door zowel bevolkingsgroei, klimaatverandering als economische groei zorgt in Brabant voor toenemende waterstress. We hebben daarom de verantwoordelijkheid om zuinig om te gaan met water, zowel huishoudens als het bedrijfsleven.

Concreet zetten we in op:

- Uitvoering van de Brabantse Droogteagenda. Samen met onze partners uit het Breed Bestuurlijk Grondwateroverleg nemen wij maatregelen om de verdroging tegen te gaan. Daarnaast nemen wij de adviezen uit het rapport 'Zonder water geen later', voor zover deze binnen onze bevoegdheid vallen, mee in onze beleidskeuzes.
- We ontwikkelen samen met andere provincies in geval van schaarste en ernstige verdroging een reeks stappen om te beoordelen of het gebruik van water anders of minder kan. Hiermee kan worden beoordeeld waar water bij schaarste met voorrang beschikbaar moet blijven.
- Een Statenvoorstel voor de (trapsgewijze) verbreding van de grondwaterheffing in deze bestuursperiode.
- Het samen met de drinkwaterbedrijven en waterschappen uitwerken van een voorstel voor een evenredige beprijzing van water. Doel is dat hier een waterbesparend effect van uit gaat.
- Het onderzoeken hoe, wanneer en onder welke omstandigheden we latente ruimte in watervergunningen kunnen intrekken om te voorkomen dat de natuur verslechtert.
- Het aanmoedigen van het verminderen van (grond)watergebruik. Bijvoorbeeld door op termijn zout water om te zetten naar zoet water en door innovatieve alternatieven voor grondwateronttrekking.

Klimaatadaptatie (Regionaal Water en Bodemprogramma - RWP)

De klimaatopgave is groot en de noodzaak van aanpassing aan een veranderend klimaat wordt ook steeds meer door de provinciale partners buiten onderkend, zoals bijvoorbeeld voor de groenblauwe opgaven bij binnenstedelijke transformaties. Voor zover onze partners daarbij inhoudelijke en financiële steun door de provincie zoeken, bieden we die binnen de beperkingen van de beschikbare middelen en menskracht voor klimaatadaptatie van het Regionaal Water en Bodem Programma.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Hoogwaterbescherming / RWP	Water en bodem	10,8
Zuidwestelijke delta / RWP		6,2
Kaderrichtlijn Water		23,3
Duurzaam grondwaterbeheer		0,55

C. MILIEU

Wat willen we bereiken?

We gebruiken in Brabant onze leefomgeving volop voor al onze activiteiten. We zien de druk op het milieu toenemen door bijvoorbeeld de bevolkingsgroei en groei van de economie. We beschermen het milieu, ook om onze

verantwoordelijkheid te kunnen nemen om samen met anderen te zorgen voor een gezonde leefomgeving. We willen dat Brabant een fijne en gezonde plek is om te leven, wonen en te ondernemen, nu en in de toekomst. Schone lucht, water en bodem en weinig tot geen milieuhinder zijn daarvoor basisvoorwaarden en dragen bij aan het welzijn en de gezondheid van Brabanders.

We willen voor alle milieuaspecten minimaal voldoen aan de wettelijke normen, maar ondertussen streven we naar steeds beter: een Brabant met een steeds schoner, gezonder en veiliger milieu. Als provincie hebben we ambities en beleid geformuleerd in het Beleidskader Milieu. Dit beleidskader vormt ook voor de komende bestuursperiode ons kader. We werken de tien milieuthema's die daarin zijn vastgesteld door Provinciale Staten uit in een uitvoeringsagenda 2024-2027. Op basis van het budget dat met deze perspectiefnota beschikbaar wordt gesteld, maken we daarin keuzes ten aanzien van welke onderdelen uit het Beleidskader Milieu we in deze periode oppakken en op welke wijze.

Wat gaan we ervoor doen?

Schone lucht

Via het Schone Lucht Akkoord hebben we afspraken gemaakt met het Rijk en gemeenten over het verbeteren van de luchtkwaliteit voor onze gezondheid. We voeren dit akkoord uit. Daarnaast zetten we ons samen met gemeenten in om scherp te vergunnen, het vergunningenbestand tijdig te actualiseren en waar nodig

toezicht te optimaliseren ten behoeve van de luchtkwaliteit.

Concreet zetten we in op:

- Een stevige verbinding tussen opgaven en activiteiten. De koppelingen/gedeelde inzet zijn geïdentificeerd in de uitvoeringsagenda Schone Lucht Akkoord.
- Conform het Schone Lucht Akkoord blijven we gaan voor "zo scherp mogelijk vergunnen", waarmee we bedoelen dat we uitgaan van het vertrekpunt om zo min mogelijk uitstoot te vergunnen.
- Het onderzoeken van de mogelijkheden om verdergaande reductie van emissies bij bedrijven te stimuleren.
- Samenwerking met gemeenten, kennisinstellingen, interne en externe partijen om d.m.v. kennisdeling en inzichten projecten m.b.t. de luchtkwaliteit in beeld te brengen.
- Het meten van de luchtkwaliteit en daarop bijsturen.

Geur

Op het moment dat de optelsom van geuroverlast door bestaande bedrijven, in zowel de landbouw als de industrie, de grenswaarden uit onze beleidsregel 'Industriële geur' overschrijdt, volgen er gesprekken. Met de bedrijven en de betrokken gemeente bekijken wij of de overlast te verminderen is door onder andere de toepassing van de best beschikbare technieken. We grijpen, indien nodig en mogelijk, in.

Concreet zetten we in op:

- Terugdringen van bestaande hindersituaties door industrie en veehouderij. Daarvoor is inzicht nodig in geurcontouren, piekemissies en hinderbeleving. We zullen overlastsituaties nader onderzoeken en de immissie op geurgevoelige objecten daar proberen terug te dringen.
- Investeren in kennisopbouw door het bouwen en onderhouden van een relevant netwerk met kennispartners, onder andere via de pilot Landbouw uit (de uitvoeringsagenda van) het Schone Lucht Akkoord en via de IPO-werkgroep Gezonde Leefomgeving.
- Voor wat betreft geur afkomstig van veehouderij en geur afkomstig van industrie, zover provincie niet bevoegd is, vervullen we mogelijk een agenderende en stimulerende rol richting gemeenten. We werken aan een handreiking voor gemeenten over hoe zij geurbeleid kunnen implementeren in hun omgevingsplannen.
- Onderzoeken of we conform het Schone Lucht Akkoord ook voor geurrelevante activiteiten kunnen gaan voor "zo scherp mogelijk vergunnen". Dit betekent onder meer zo dicht mogelijk te vergunnen bij de onderkant van de range die genoemd wordt in de geldende referentiedocumenten.

Milieuschade

Met de komst van de Omgevingswet dragen wij de verantwoordelijkheid voor de aanpak van verontreinigingen in de (vaste) bodem, over aan gemeenten. Wij zien erop toe dat dit ook

gebeurt. Lopende bodemsaneringen ronden wij (onder overgangsrecht) verder af. Bedrijven of personen die deze schade in de natuur/bodem hebben veroorzaakt, stellen wij verantwoordelijk voor de gevolgen, zeker als het gaat om bodemverontreinigingen ontstaan vanuit criminele activiteiten.

Concreet zetten we in op:

- Afronding van de 46 nu bekende bodemverontreinigingen waarvan een deel met risico's voor het grondwater en/of natuur. Een van het grootste bodemsaneringsproject die we uitvoeren is de sanering van het Chemie-Pack terrein in Moerdijk.
- Continueren van de aanpak zoals beschreven onder het thema (p)ZZS in het Beleidskader Milieu ter voorkoming van de diffuse bodemverontreinigingen.
- In het kader van de Omgevingswet borgen van een goede overdracht van de taken en een goede borging van deling van kennis-en informatie en van structurele samenwerking.

Gevaarlijke stoffen

We willen dat het vervoer van gevaarlijke stoffen over het Brabantse spoor door onze steden en dorpen wordt teruggedrongen. Het Rijk moet de wettelijke normen voor het vervoer van gevaarlijke stoffen handhaven. We willen dat andere manieren van vervoer worden gebruikt dan treinen over de Brabantroute van Moerdijk naar Venlo en van Moerdijk naar Roosendaal. Vervoer over water of buisleidingen zijn hiervoor een goed alternatief. We spannen ons in en

zetten extra stappen om onze bedrijventerreinen aan te sluiten op de buisleidingen die gelegd worden tussen Rotterdam en Limburg.

Concreet zetten we in op:

- Vanuit onze advisering over BRZO bedrijven (Besluit Risico's Zware Ongevallen) zetten we in om vooraan in het planproces (ruimtelijke) ontwikkelingen te voorkomen die leiden tot te grote risico's in de omgeving van een BRZO-bedrijf door een (zwaar) ongeval met brand-, explosie- of toxische effecten.
- We ondernemen activiteiten om een volledig en sluitend beeld krijgen van de externe veiligheidsrisico's van de BRZO-bedrijven, het vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor en vergelijkbare risico's.
- Samen met Brabantse spoorgemeenten ondernemen we diverse activiteiten gericht op een beperking van de externe veiligheidsrisico's van vervoer van gevaarlijke stoffen over het spoor tot een aanvaardbaar niveau.
- We vergroten inzicht en bewustwording van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS). We ondernemen activiteiten om meer zicht hierop te krijgen en ontwikkelen mogelijk een aanpak voor Potentieel Zeer Zorgwekkende Stoffen (pZZS) en bestrijdingsmiddelen. We verdiepen de VTH-aanpak minimalisatieverplichting voor provinciale bedrijven

Milieu overig

In het bestuursakkoord is aangegeven dat bovendien ambities en beleid geformuleerd is op de volgende milieuthema's: geluidhinder,

lichtvervuiling, ondergrond, grond- en afvalstoffen en luchtvaart.

Concreet zetten we in op:

- Het vaststellen geluidproductieplafonds voor provinciale wegen, het voorkomen van nieuwe hindersituaties, het terugdringen van hinder in bestaande overbelaste situaties, (indien mogelijk) het aanpakken van trillingen en laag-frequent geluid, versterking van de inzet op bestaande stiltegebieden en (indien mogelijk) de aanpak bepalen van optrekkend/afremmend verkeer en pieken van langsrijdende voertuigen.
- We brengen de grond- en afvalstofstromen in beeld, we stimuleren de beweging naar een circulaire samenleving, we stimuleren het hergebruik van stortplaatsen, we dragen zorg voor nazorg van stortplaatsen, we dragen zorg voor goede overdracht van voormalige stortplaatsen, we voeren ontgrondingenbeleid, waarbij elke ontgroning leidt tot kwaliteitsverbetering van de omgeving en (extra) waarde creatie.
- Het opstellen van een actieplan lichthinder.
- Uitvoeren van het advies Opnieuw Verbonden voor Eindhoven Airport. Waar mogelijk verkleinen we de vergunde geluidsruijme van regionale luchthaven en stimuleren we het verminderen van overlast van militaire luchthavens en verduurzaming en innovatie van de luchtvaart.
- We vergroten onze kennis van de ondergrond, voeren ondergrondbeleid uit en specificeren daarbij naar gebieden.

- We passen de kernwaarden uit onze Omgevingsvisie toe op ons milieubeleid, en verbinden daarbij beleidsvelden en partijen. Monitoring en milieueffectrapportages zijn daarbij belangrijke instrumenten.
- De provincie is sinds 2013 financieel en milieuhygiënisch verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van 2 gesloten stortplaatsen, te weten Nyrstar te Budel en Dintelsas. We dragen zorg voor de afdekking van financiële tekorten in het nazorgfonds

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotings-programma	€ in miljoen
Milieu	Natuur & Milieu	6,7
Nazorgfonds		16,0

D. STIKSTOF

Wat willen we bereiken?

We leveren een belangrijke bijdrage aan het open houden van de Provincie. Om dit te realiseren is onze ambitie dat stikstof steeds minder een belemmering vormt voor maatschappelijke en economische ontwikkelingen en dat de natuur in onze Natura 2000-gebieden wordt hersteld. We doen dat door onze acties te richten op de lijn van het verminderen van de stikstofemissie en –depositie en (deels) op de lijn van vooruitgaan. Met alle activiteiten dragen we bij aan de lijn van versterken.

Wat gaan we ervoor doen?

Uitvoering wettelijke taken

Vanuit de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (Wsn) en de tijdelijke wet voor Transitiefonds (uitvoering van Versnelling) kent het programma een aantal wettelijke taken. Deze dragen allemaal bij aan het reduceren van stikstofuitstoot en daarmee aan de Brabantse bijdrage van 40% aan de landelijke omgevingswaarde. Hierbij denken wij aan het meewerken en participeren in overleggen met het Rijk en IPO, interne inhoudelijke coördinatie, technische en juridische kennis en het adviseren van onze partners in het veld, bijvoorbeeld via het Stikstofloket. De uitvoering van de BOS zal bijdragen aan de reductie-opgave. De herijking van de BOS wordt voorzien in het 2e kwartaal van 2024. Voor de financiering van de uitvoering van de BOS wordt ingezet op Rijksmiddelen, daarnaast zullen naar verwachting ook provinciale middelen nodig zijn.

Uitvoering bestuursakkoord

Aanvullend op de wettelijke taken voor de reductie van stikstof zijn in het bestuursakkoord aanvullende taken benoemd: Het maken van beleid en strategie als voorbereiding op de daadwerkelijke uitvoering (schop in de grond) en daarnaast het ontwikkelen en uitvoeren van instrumenten en maatregelen.

Concreet zetten we in op:

- Beleid en Strategie. Hierbij gaat het vooral om werkzaamheden die gericht zijn op het onderzoek naar mogelijke financiering van maatregelen, de verbreding van kennis/ advisering ten aanzien van stikstofreductie-maatregelen en mogelijkheden voor de uitvoering van duurzame projecten.
- Ontwikkeling en uitvoering van instrumenten en maatregeling. Om in Brabant weer economische en maatschappelijke ontwikkelingen mogelijk te maken, geven wij uitvoering aan de maatregelen zoals die in het BOS 2.0 zijn benoemd. We zullen de instrumenten en maatregelen uit het BOS uitwerken in een instrumentenkoffer. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om regelingen voor de verduurzaming van de landbouw, maar ook om verduurzaming van industrie en mobiliteit.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotings-programma	€ in miljoen
Uitvoering wettelijke taken	Ruimte en Wonen	12,1
Uitvoering bestuursakkoord		5,5

FUNDAMENT VOOR HET REALISEREN VAN ONZE VOORUITZICHTEN

4. FUNDAMENT VOOR HET REALISEREN

Uitvoering geven aan onze plannen heeft topprioriteit. Daarmee realiseren we onze vooruitzichten uit het bestuursakkoord. Om dat te doen is een stevig fundament noodzakelijk. Het beleidsmatige fundament is in de vorige periode gelegd, maar uitvoeringskracht vraagt meer dan dat. We moeten onze basis op orde hebben en houden. We willen ervoor zorgen dat we onze wettelijke taken naar behoren uitvoeren, dat de organisatie haar werk goed kan doen en dat onze financiële positie gezond is en blijft. Maar ook dat we optimaal gebruik maken van de technologische ontwikkelingen rondom digitalisering en dataficering. Met oog voor de risico's die daar ook bij horen. En tot slot, misschien wel het belangrijkste onderdeel van het fundament, dat we investeren in de samenwerking met onze Brabantse partners. Want met hen, met gebundelde krachten, kunnen we veel mooie resultaten bereiken voor Brabant.

A. VERGUNNINGVERLENING, TOEZICHT EN HANDHAVING (VTH)

Wat willen we bereiken?

Met vergunningverlening, toezicht en handhaving reguleren wij de fysieke

leefomgeving in Brabant door de balans in onze fysieke leefomgeving te beschermen, te benutten en te verbeteren. Op deze manier dragen we ook bij aan een gezonde en veilige leefomgeving voor de Brabanders. We zetten vergunningverlening-, toezicht- en handhaving onder meer in voor het realiseren van onze ambities en doelen op het gebied van milieu, natuur, water & boden, energie, landbouw, stikstof, gezondheid en een toekomstbestendig bestuur.

Door het nemen van effectieve maatregelen willen wij de komende bestuursperiode zorgen voor natuurherstel. Hiervoor zetten we alle wettelijke mogelijkheden in die de Omgevingswet biedt en waarbij de reikwijdte breder is dan alleen stikstof. Daarmee brengen wij de vergunningverlening op basis van de Omgevingswet zo snel mogelijk gefaseerd weer op gang. Daar waar het gaat om toestemmingen voor het benutten van milieuruimte, willen we als bevoegd gezag zelf het stuur in handen houden en niet alleen reactief zijn op gerechtelijke uitspraken.

Wat gaan we ervoor doen?

Instrumentarium: intrekings- en aanschrijvingsbeleid

Aanvullend op het reeds bestaande VTH-instrumentarium, stellen wij een intrekingsbeleid op dat ons handvatten biedt om een antwoord te formuleren op de intrekingsverzoeken die wij ontvangen.

Concreet zetten we in op:

- Opstellen (en mogelijk) uitvoeren intrekings- en aanschrijvingsbeleid.
- Onderzoeken hoe, wanneer en onder welke omstandigheden het intrekken van latente ruimte voor water- en stikstofgerelateerde aspecten mogelijk is.

Omgevingsdiensten

Onze taakuitvoering is per 1 januari 2024 gebaseerd op de Omgevingswet. Wij willen dat de omgevingsdiensten wendbaar zijn en meebewegen met wijzigend beleid en wet- en regelgeving. In meer brede zin streven wij ernaar dat de omgevingsdiensten meer digitaal en datagedreven gaan werken. Tot slot zorgen we voor de implementatie van de verbetervoorstellen vanuit het Interbestuurlijk Programma versterking VTH-stelsel.

Concreet zetten we in op:

- Voldoende middelen voor de Omgevingsdiensten om hun taken te kunnen uitvoeren. Omgevingsdiensten namen en nemen daarbij maatregelen om kosten te beheersen en om de doelmatigheid te vergroten. De omgevings-

diensten hebben voor het uitvoeren van hun provinciale taken ook een financiële gezonde provinciale huishouding nodig. Dit is nu niet het geval. Er is sprake van een structureel tekort dat gedekt moet worden.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotings-programma	€ in miljoen
Omgevingsdiensten	Natuur en Milieu	20,4

B. BESTUUR & SAMENWERKING

Wat willen we bereiken?

Oplossingen voor onze opgaven komen regelmatig via samenwerking tot stand, maar niet altijd. Soms zijn wij als provincie gewoon aan zet, omdat het onze taak is of omdat we bevoegd gezag zijn. Maar daar waar het kan, werken we samen. We willen met een actieve en meedenkende houding als een betrouwbare partner naast onze inwoners, bedrijven en medeoverheden staan. We zien graag dat eenieder vanuit ieders rol een steentje bijdraagt aan de ontwikkeling van Brabant. Onze rol kan daarbij steeds anders zijn, evenals de samenwerkingsvorm. We tonen lef en leiderschap en maken keuzes. Hiermee willen we het vertrouwen in de overheid laten toenemen.

Wat gaan we ervoor doen?

Toekomstbestendig bestuur

Onze opgaven vragen om een bestuurskrachtig

Brabant: overheden die weten wat er in de samenleving speelt en de uitvoering goed organiseren. We willen een betrokken en open bestuur zijn dat vertrouwen heeft en krijgt van Brabantse inwoners, organisaties en bedrijven. We verwachten ook dat gemeenten en waterschappen hun bestuurskracht op orde hebben. Hiervoor staan zij in eerste instantie zelf aan de lat. Wij zien onze rol als kritische vriend en als helpende hand om gemeenten, regionale samenwerkingsverbanden, waterschappen en andere maatschappelijke organisaties in hun kracht te zetten.

Concreet zetten we in op:

- Het oprichten van een platform voor kennisdeling en ontmoeting voor het openbaar bestuur, gericht op volksvertegenwoordigers, bestuurders en ambtenaren in Brabant.
- Het creëren van een stimuleringsregeling om samen met gemeenten onderzoek te doen naar het versterken van bestuurskracht, (regionale) samenwerking en bestuurlijke vernieuwing.

Draagvlak en participatie

We willen de steun voor ons beleid onder inwoners, bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties versterken door hen actief te betrekken bij de ontwikkelingen die hen raken. Dat willen we graag doen door de inzet van moderne vormen van burgerparticipatie en met extra aandacht voor het betrekken van jongeren. Daarnaast willen we ons uitnodigend en welwillend opstellen ten opzichte van

diegenen met plannen en ideeën die bijdragen aan de doelen en ambities van de provincie Noord-Brabant.

Concreet zetten we in op:

- Actualiseren van het participatiekompas als leidraad voor ons eigen handelen op het gebied van participatie (zowel burger- als overheidsparticipatie). Dit beleid verankeren we juridisch in de participatieverordening, die de bestaande inspraakverordening vervangt.
- Uitvoering van participatie op basis van ons participatiebeleid zoals vastgelegd in het beleidskader Toekomstbestendig bestuur. We investeren daarvoor in het versterken van participatiekennis en -expertise in huis. Waar mogelijk en passend zetten we nieuwe vormen van participatie in.
- Het versterken en structureel borgen van de huidige aanpak om jongeren te betrekken bij ons beleid. Dat doen we door het aanstellen van een coördinator jongerenparticipatie, door te investeren in het netwerk van jongerenorganisaties in Brabant, door ieder jaar een jongerentop te organiseren en door de ontwikkeling en uitvoering van de Brabantse generatietoets.
- Ondersteuning van maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan de kwaliteit van het openbaar bestuur in Brabant met geld, kennis, netwerk en/of capaciteit. Via ons participatiekompas scheppen we duidelijkheid hoe we met maatschappelijke initiatieven willen omgaan.
- Interbestuurlijk toezicht met als uitgangspunt dat we respect hebben voor de eigen verant-

woordelijkheid van gemeentebesturen. Sober en op afstand waar het kan, stevig toezicht waar het moet. Uitgangspunt hierbij is de balans houden tussen toezicht houden en adviseren, tussen grip houden en loslaten, tussen leren en corrigeren.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Toekomstbestendig bestuur	Bestuur en Veiligheid	0,2
Draagvlak en participatie		1,3

C. ORGANISATIE & DIGITALE TRANSFORMATIE

Wat willen we bereiken?

Onze opgaven veranderen, de moeilijkheid ervan groeit en de snelheid van veranderingen neemt toe. Als provincie denken en doen we vanuit de opgaven die voor ons liggen. We pakken daarin steeds een rol die bij ons past. In de komende periode willen we de werkwijze van opgavegestuurd werken doorontwikkelen. We vinden daarbij het versterken van uitvoeringskracht en onze verbinding met en binnen netwerken extra belangrijk. Bovendien willen wij een kwalitatief hoogwaardige en moderne organisatie zijn, met oog voor de vitaliteit van onze medewerkers. Daar hoort ook bij dat wij een aantrekkelijke

werkgever zijn die voldoende gekwalificeerd talent voor Brabant werft en behoudt. Zeker nu, in deze krappe arbeidsmarkt. -Dwars door deze opgaven lopen de technologische ontwikkelingen. Met digitalisering en dataficering is steeds meer mogelijk. Het biedt kansen voor het effectiever en efficiënter maken van onze provinciale beleidsontwikkeling, bedrijfsprocessen en bedrijfsvoering. Als vanzelfsprekend met oog voor de menselijke maat, de ethische waarden, privacy, gegevensbescherming en cyberveiligheid.

Wat gaan we ervoor doen?

Uitvoeringskracht

We zetten in op het meer in balans brengen van beleid en uitvoering. Wij bewaken het realiteitsgehalte van onze beleidsbeslissingen en vergroten de uitvoeringskracht van de organisatie.

Concreet zetten we in op:

- Het zo uitvoeringsgericht mogelijk formuleren van uitvoeringsagenda's.
- Het versterken van onze sturing op integraliteit en onderlinge samenhang tussen de diverse beleidsterreinen en de uitvoeringsorganisaties.
- Het zodanig programmeren van ons werk dat we op korte termijn ook daadwerkelijk resultaten kunnen boeken. Onder meer door ervoor te zorgen dat we daar de benodigde financiële middelen en gekwalificeerde menskracht voor beschikbaar hebben.
- Het uitwerken van voorstellen om de omvang van onze organisatie flexibel te laten meebewegen met de grootte van ons takenpakket.

- Het in klare taal schrijven van onze besluiten en het beleid dat hieraan ten grondslag ligt.

Werken voor de provincie

Het aantrekken, ontwikkelen en behouden van talent voor Brabant is een belangrijk vraagstuk voor de komende jaren. Om interessant en van waarde te blijven in deze krappe en dynamische arbeidsmarkt, zullen we moeten investeren in het binnenhalen van (jong) talent, waarbij we ons laten zien als aantrekkelijke werkgever, die ontwikkeling stimuleert en gericht inzet. Voor nieuwe medewerkers en voor collega's die al langer bij ons werken. Zo werken we aan een sterk werkgeversmerk en versterken we de realisatiekracht binnen de provinciale organisatie. Bovendien werken we actief aan diversiteit, sociale veiligheid en inclusie.

De Provincie Noord-Brabant wil een inclusieve organisatie zijn. Dat betekent dat we als werkgever zorgen voor een werkklimaat waarin alle medewerkers tot hun recht komen en zich thuis voelen, ongeacht hun leeftijd, levensfase, geaardheid of herkomst. Door meer oog te hebben voor diversiteit worden we als organisatie interessanter voor medewerkers met diverse achtergronden. Bovendien willen we verschillen tussen medewerkers juist zien als een kans: door gebruik te maken van de kracht van verschillende invalshoeken, kwaliteiten en talenten hebben we als provincie juist meer te bieden.

Concreet zetten we in op:

- Het bepalen en versterken van de arbeidsmarktstrategie en branding.
- Het verder bouwen aan het professionaliseren van onze werving en op het versterken van ons merk.
- Het actualiseren van onze visie op opleiden en ontwikkelen. Op basis hiervan actualiseren we het leer- en ontwikkelaanbod en werken we aan een aanpak om talentontwikkeling gericht in te zetten.
- Door meer oog te hebben voor diversiteit en gericht actie in te zetten op het stimuleren daarvan, zorgen we ervoor dat medewerkers zich in onze organisatie gehoord en gezien voelen.
- Een gerichte strategische aanpak rondom het terugdringen van verzuim en het bevorderen van de duurzame inzetbaarheid en vitaliteit van onze medewerkers.
- Het anticiperen op de stijging van loonkosten door veranderende opgaven en toenemende
- krapte op de arbeidsmarkt.
- Structurele borging van de thema's weerbaarheid (veiligheid) en integriteit gericht op de interne organisatie, zowel ambtelijk als bestuurlijk.

Digitale transformatie

Data en digitalisering zijn belangrijke factoren voor vrijwel ieder van de genoemde ambities in het Bestuursakkoord en binnen vrijwel alle beleidsdomeinen. Zonder intensief gebruik te maken van data is een gerichte en succesvolle aanpak van complexe, vaak ook nog

vervlochten, maatschappelijke problemen vrijwel onmogelijk. Digitale transformatie biedt daarom kansen voor het effectiever en efficiënter maken van onze provinciale beleidsontwikkeling, bedrijfsprocessen en bedrijfsvoering.

Concreet zetten we in op:

- Het vormgeven van de noodzakelijke digitalisering en toenemende (security) eisen op IT-infrastructureel gebied.
- We maken onze ICT-omgeving toekomstbestendig en cloudbased om optimaal gebruik te maken van de kansen die digitalisering, modernisering en dataficering ons bieden.

Externe betrekkingen / Brabant branding

We werken kansgericht samen met Europa, het Rijk, gemeenten en waterschappen. We nodigen Brabanders, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven actief uit om met ons mee te denken en onze opgaven samen te realiseren. We leggen daarmee de verbinding tussen de buiten- en de binnenwereld. Het richt zich op het bouwen van een positief imago en het voortdurend verstevigen van positionering en profilering van Brabant.

Concreet zetten we in op:

- Het actief beïnvloeden van nationale en Europese wet- en regelgeving ten gunste van Brabant.

- Het verwerven van financiering uit Den Haag en Brussel voor Brabant.
- Het positioneren van Brabant in Den Haag en Brussel.
- Het organiseren van evenementen die ervoor zorgen dat de gehele provinciale organisatie in contact komt met de verschillende netwerken en om inhoud te agenderen.
- Het opstellen van een integraal evenementenbeleid op en voeren regie hierop.
- Het versterken van het imago van Brabant bij meerdere doelgroepen.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Uitvoeringskracht	Bedrijfsvoering	3,2
Werken voor de provincie		20,9
Digitale transformatie		13,5
Externe betrekkingen/branding		1,3

D. FINANCIËN EN CONTROL

Wat willen we bereiken?

We willen nu en in de toekomst goed voor Brabant blijven zorgen. De provinciale financiën zetten we in voor het realiseren van zichtbare resultaten in Brabant. We voeren een gezond financieel beleid en zorgen ervoor dat we 'in control' zijn. Op die manier hebben we de benodigde middelen voor het waarmaken van onze ambities beschikbaar en houden we ook

in de toekomst voldoende financiële ruimte beschikbaar. En als we taken van het Rijk uitvoeren, horen daar ook voldoende 'knaken' bij.

Wat gaan we ervoor doen?

Control

Het is belangrijk als organisatie 'in control' te zijn en te blijven. Zeker nu de komende jaren vele tientallen miljoenen via Specifieke Uitkeringen (SPUK's) worden toegekend door het Rijk om beleid uit te voeren. Bovendien moet het college met ingang van boekjaar 2023 of 2024 (afhankelijk van de wetswijziging die nog moet plaatsvinden) een 'Rechtmatigheidsverantwoording' afgeven af (nieuwe taak) en daar maken SPUK's nu onderdeel van uit. Dit vraagt extra monitoring en verantwoording.

Concreet zetten we in op:

- Het verbeteren van het proces van het behandelen van interne informatieverzoeken, waardoor de organisatie sneller en duidelijker op die interne verzoeken kan reageren, en eventuele middelen die nodig zijn, beter kunnen worden bepaald en ingezet.
- Het beheersbaar houden van de administratie als het gaat om informatie uit financiële systemen. Onder meer ten behoeve van diverse verantwoordingsvereisten zoals bij de SPUKs.
- Het versterken van de financiële kolom van uitvoering, administratie tot verbijzonderde interne controle door toevoegen van capaciteit met de juiste kennis en competenties.

Verbonden partijen

We verstrekken subsidies aan partijen die bijdragen aan het realiseren van onze ambities en doelen. Samen met verbonden partijen geven mede uitvoering aan onze opgaven; denk bijvoorbeeld aan de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM), Enexis, BrabantWater en het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB). De basis voor ons handelen is de door de Staten vastgestelde Nota Verbonden Partijen 2024.

Concreet zetten we in op:

- Het oprichten of aangaan van nieuwe verbonden partijen wanneer er meerdere argumenten zijn om te participeren in organisaties. Dit kan zijn een wettelijke verplichting, het realiseren van provinciaal doel, een strategisch belang en/of een financieel rendement.
- Het beheren van onze portefeuille van bestaande deelnemingen / verbonden partijen
- Wijzigen of beëindigen van verbonden partijen. Als deelnemingen niet langer aan één van deze doelen voldoen, nemen we afscheid van de deelneming.

Immunisatieportefeuille

Door middel van de immunisatieportefeuille investeren en beleggen we ons vermogen, gericht op de publieke taak. Zo dragen we bij aan het uitvoeren van de maatschappelijke opgaven en realiseren we een duurzame begroting. De omvang van dat deel van ons vermogen blijft 'eeuwigdurend' in stand overeenkomstig de bestaande kaders voor de immunisatieportefeuille

Concreet zetten we in op:

- Het verkennen van de mogelijkheden om te investeren in het duurzaam opwekken van energie, het financieel ondersteunen van (jonge) boeren die hun bedrijf willen transformeren en verbreden, de combinatie van onderwijs en wonen, wonen en zorg, de restauratie van monumenten en waterbesparing en -hergebruik in de industrie
- Het onderzoeken van de mogelijkheden om dit proces te versnellen voor financiering van projecten die duidelijk bijdragen aan het provinciaal belang.
- Het versterken van onze capaciteit om nieuwe financieringsverzoeken te behandelen.

Subsidies

Subsidie- en bijdrageverlening is een belangrijk instrument voor de provincie om beleidsdoelen te bereiken. Het is zaak de juiste, meest passende en meest efficiënte vorm van subsidie in te zetten om beleidsambities te realiseren. Dit vraagt om een professioneel proces, maar ook een gebruiksvriendelijk systeem voor de ontvangers.

Concreet zetten we in op:

- Het doorlopend innoveren van het subsidieproces, het op orde brengen van de capaciteit, het professionaliseren van de uitvoering en het zorgen dat de kennis rondom financiering actueel is.
- Het realiseren van een online klantomgeving (klantportaal) voor subsidieontvangers waar ze op een veilige manier subsidiezaken kunnen regelen.

Europese programma's

Het is voor Brabant belangrijk om de beschikbare EU-subsidies optimaal te benutten. Hiermee zorgen we voor extra middelen om projecten te realiseren. Dit vraagt het koppelen van Europese middelen aan provinciale doelen en het coördineren van de subsidieprogramma's.

Concreet zetten we in op:

- Het vormgeven, beheren, uitvoeren en lanceren van Eu-subsidie openstellingen.
- Coördineren van cofinanciering en de totstandkoming van de bijbehorende regelingen.
- Het uitvoeren van de wettelijk toegewezen taak als Beheerautoriteit Zuid Nederland voor het Operationeel Programma Zuid NL (OPZuid), Delegated Body (Gemeenschappelijk Landbouw Beleid, GLB) en Intermediate Body (Zuid NL en Zuid/Oost NL voor het Just Transition Fund, JTF)
- Het financieel ondersteunen van bedrijven via het financieringsinstrument MKB+ faciliteit door middel van het verstrekken van leningen en aandelenkapitaal.

Ontwikkelbedrijf

Het provinciaal Ontwikkelbedrijf ondersteunt in de planvorming van projecten en is verantwoordelijk voor de voorbereiding-, realisatie en exploitatiefase van projecten. Het Ontwikkelbedrijf beheert het provinciale grond- en vastgoedbezit. Het door Provinciale Staten vastgestelde Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf 2023 bevat het projecten en activiteiten-portfolio. Het MJP vormt de basis

van de bestaande werkzaamheden van het programma.

Concreet zetten we in op:

- Het leveren van een bijdrage in het realiseren van de uit de beleidskaders en uitvoeringsagenda's komende doelen, resultaten, activiteiten en projecten. Dit doen we met een tweetal instrumenten:
- Het revolverende investeringskrediet van € 235 miljoen.
- Het realiseren en beheren van grondbanken.

Toekenning vrije begrotingsruimte

Onderwerp	Begrotingsprogramma	€ in miljoen
Control	Bedrijfsvoering	3,7
Verbonden partijen		0,8
Immunisatieportefeuille		1,6
Subsidies		3,2
Europese programma's		0,5
Ontwikkelbedrijf		1,9

FINANCIËEL MEERJAREN- PERSPECTIEF

5. FINANCIËEL MEERJARENPECTIEF/ INVULLING VRIJE BEGROTINGSRUIMTE

Financieel staan we er op dit moment goed voor. Voor deze bestuursperiode is er een substantiële financiële ruimte om te investeren in Brabant. In deze perspectiefnota doen we daarvoor voorstellen. Er is echter ook veel onzekerheid over de ontwikkeling van onze financiën op termijn. Het is onzeker hoeveel middelen we de komende jaren in het nieuwe verdeelmodel Provinciefonds zullen ontvangen, wat de consequenties zullen zijn van een eventueel nieuw belastinggebied en hoe de rendementen op ons vermogen zich zullen ontwikkelen.

De maatschappelijke opgaven waar we voor staan en onze ambities daarin zijn groot. Tegelijkertijd willen we duurzaam financieel gezond blijven, zodat er ook in de toekomst voldoende financiële ruimte beschikbaar is om dan adequaat in te kunnen spelen op de maatschappelijke opgaven die dan spelen.

In onderstaande tabel is de ontwikkeling van de vrije begrotingsruimte opgenomen.

5.1 ONTWIKKELING VRIJE BEGROTINGSRUIMTE (VBR)

bedragen x € 1 mln	2023	2024	2025	2026	2027	2028 ev
Stand na slotwijziging 2023	58,6	54,0	106,2	100,5	96,4	85,3
a. Onttrekking R&D-reserve	0,0	106,0	0,0	0,0	0,0	0,0
b. Aanpassing ramingsystematiek accres PF	0,0	5,1	10,3	6,0	6,0	11,6
c. Actualisering raming PF	0,0	5,9	5,7	5,2	9,6	11,0
d. Vrijval verlenging tijdelijke fte's half 2024	0,0	11,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Actuele raming VBR	58,6	182,0	122,2	111,7	112,0	107,9
e. Reservering knelpuntenbuffer BA (3)	0,0	15,0	30,0	30,0	30,0	30,0
Beschikbaar voor verdeling bij PPN	58,6	167,0	92,2	81,7	82,0	77,9
Te verdelen bij PPN voor deze bestuursperiode 2023-2027	481,4					
Beschikbaar structureel na deze bestuursperiode (vanaf 2028)						77,9

Uitgangspunt is de stand van de vrije begrotingsruimte waarin de besluitvorming van uw Staten tot en met de Slotwijziging 2023 is verwerkt.

In het bestuursakkoord is het voornemen uitgesproken een extra onttrekking te doen uit de Rente- en dividendreserve en de ramingssystematiek aan te passen. OOK is de raming voor de inkomsten uit het Provinciefonds geactualiseerd. De begrotingswijziging voor deze drie mutaties leggen wij bij deze perspectiefnota ter besluitvorming aan u voor.

Bij de begroting 2024 heeft u € 22 mln. beschikbaar gesteld voor verlenging van aflopende tijdelijke fte's met een jaar. In afwachting van besluitvorming over deze perspectiefnota hebben wij deze eerst met een half jaar verlengd.

Tenslotte is in het bestuursakkoord de intentie uitgesproken om binnen de vrije begrotingsruimte een knelpuntenbuffer aan te houden van € 30 mln. per jaar voor onvoorziene ontwikkelingen en om mogelijke consequenties van het nieuwe verdeelmodel Provinciefonds op te kunnen vangen zonder dat direct in de uitgaven gesneden hoeft te worden. Omdat na besluitvorming over de perspectiefnota reeds een deel van het jaar voorbij is, vinden wij het verantwoord om voor de rest van 2024 een kleinere knelpuntenbuffer aan te houden.

5.2 VERDELING VRIJE BEGROTINGSRUIMTE

In deze perspectiefnota doen wij voorstellen voor de verdeling van de vrije begrotingsruimte voor deze bestuursperiode aan diverse onderwerpen, thema's en projecten. Daarbij is kritisch gekeken naar de uitvoerbaarheid van plannen en is de financiële afweeglatder (bijgevoegd) consequent gehanteerd voordat een beroep gedaan kon worden op de vrije begrotingsruimte. Dit resulteert in de in de onderstaande tabel

opgenomen van de verdeling van de vrije begrotingsruimte aan de begrotingsprogramma's. Deze middelen plaatsen we op een stelpost en vervolgens volgens het principe 'eerst beleid, dan geld' via een begrotingswijziging op de begroting geraamd. Deels gebeurt dat al bij de begrotingswijziging die gekoppeld is aan deze perspectiefnota, voor een ander deel zullen de middelen uit de stelpost op de begroting geraamd worden op basis van nog op te stellen uitvoeringsagenda's.

Begrotingsprogramma (bedragen x 1 mln)	Gehonoreerd	2024	2025	2026	2027	Tlv stelpost
1. Bestuur en Veiligheid	21,9	3,6	2,9	2,9	2,9	12,8
2. Ruimte en Wonen	58,3	25,5	10,2	10,6	9,6	2,7
3. Water en Bodem	40,8	10,2	10,2	10,2	10,2	0,0
4. Natuur en Milieu	118,0	19,3	26,2	26,2	26,1	21,0
5. Economie, Kennis en Talentontwikkeling	46,2	2,0	3,9	3,9	3,9	35,6
6. Energie	22,6	0,8	0,2	0,2	0,2	21,3
7. Landbouw en Voedsel	30,3	1,9	4,3	4,3	4,3	15,6
8. Basisinfrastructuur Mobiliteit / 9. Mobiliteitsontwikkeling	60,1	3,5	14,1	14,1	17,1	11,3
10. Cultuur, Erfgoed, Sport en Vrijetijd	34,0	4,7	7,1	2,8	3,6	15,8
Organisatie (Bedrijfsvoering en Alg. fin. beleid)	49,2	9,8	10,4	9,8	9,8	2,3
Totaal	481,4	81,3	89,5	85	87,7	138,4

* Alle vermelde bedragen in deze perspectiefnota zijn afgerond op miljoenen met één decimaal achter de komma.

5.3 VERVOLGPROCES SCHOON OPLEVEREN

Zoals uit voorgaande tabel blijkt, doen wij in deze perspectiefnota alleen voorstellen voor toedeling van de vrije begrotingsruimte voor deze bestuursperiode. Vanwege de onzekerheid ten aanzien van de financiële consequenties van het nieuwe verdeelmodel Provinciefonds en ten aanzien van de impact van een nieuw kabinet, doen wij op dit moment nog geen voorstellen voor de structurele doorwerking na deze bestuursperiode (schoon opleveren).

Zodra er meer duidelijkheid is over deze ontwikkelingen en daarmee op de ontwikkeling van de structurele vrije begrotingsruimte, zullen wij hiertoe voorstellen aan uw Staten voorleggen. Het streven is om dit uiterlijk bij de perspectiefnota 2026 te doen.

Vooruitlopend hierop doen wij in deze perspectiefnota al wel het voorstel om een drietal stortingen in reserves die nu tot en met 2030 geraamd zijn met 4 jaar te verlengen tot en met 2034. Het betreft de jaarlijkse storting in het Spaar- en Investeringsfonds Infrastructuur (SIF) (€ 68 mln), de jaarlijkse reservering voor Energie (€ 2 mln) en de jaarlijkse storting in de reserve Regionaal Waterprogramma (€ 3 mln). Ook stellen wij voor de jaarlijkse voeding van de reserve Leefomgeving (€ 6 mln) tot en met 2034 door te trekken.

5.4 OVERIGE FINANCIËLE AFSPRAKEN

Ter ondersteuning van onze ambitie om schoon op te leveren en voldoende financiële ruimte voor na deze bestuursperiode beschikbaar te houden, hebben wij een aantal aanvullende afspraken gemaakt.

Ten aanzien van ontwikkeling vrije begrotingsruimte:

- Indien gehonoreerde bedragen voor specifieke onderwerpen niet (volledig) nodig blijken te zijn vallen ze vrij naar de vrije begrotingsruimte.
- We onderzoeken mogelijke ruimte in de algemene risicoreserve en voegen die – indien verantwoord – toe aan de vrije begrotingsruimte.
- Financiële meevallers gedurende deze bestuursperiode worden eerst ingezet om de structurele doorwerking na deze bestuursperiode te dekken en een substantiële vrije begrotingsruimte na deze bestuursperiode beschikbaar te houden. Indien hierin bij de PPN in voldoende mate is voorzien, worden financiële meevallers ingezet voor intensivering of nieuwe ambities in deze bestuursperiode.

Ten aanzien van aanwending vrije begrotingsruimte na de PPN 2025:

- Over nieuwe, onvoorziene claims op de VBR wordt besloten op een integraal afweegmoment.
- Tussentijds kan voor incidentele knelpunten en/of onvoorziene ontwikkelingen in S&V-documenten een beroep worden gedaan op de knelpuntenbuffer als onderdeel van de VBR, vooruitlopend op de integrale afweging van de meerjarige consequenties bij een integraal afweegmoment.

- Voor een beroep op de VBR moet onderbouwd worden dat het een nieuwe, niet-voorziene ontwikkeling betreft en dat daarvoor niet anderszins middelen vrijgemaakt kunnen worden door de financiële afweeggladder expliciet beargumenteerd te doorlopen en daarbij in ieder geval ook nadrukkelijk te onderbouwen dat 'oud-voor-nieuw' (bestaande taken, bestaande middelen en inzet uit reserves) niet mogelijk is.

5.5 TOELICHTING OP BEGROTINGSWIJZIGING

Bij deze perspectiefnota is ter vaststelling een begrotingswijziging gevoegd. Via deze begrotingswijziging alloceren uw Staten de middelen op de begroting en kunnen wij vervolgens tot uitvoering overgaan.

Bij het opstellen van deze begrotingswijziging hebben wij de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. Reëel ramen: we nemen alleen bedragen op de begroting op die we op basis van een uitvoeringsplanning ook kunnen wegzetten ('eerst beleid, dan geld').
2. Indien dat nog niet het geval is voor de hele bestuursperiode, hebben we alleen de voor de uitvoering in 2024 op de begroting opgenomen.
3. De nog niet op de begroting opgenomen middelen blijven voor het onderwerp beschikbaar in afwachting van een nadere uitwerking van de uitvoeringsplannen, bijvoorbeeld in een nog op te stellen uitvoeringsagenda. De raming van de in de stelpost beschikbare middelen op de begroting betreft een begrotingswijziging en daarmee een bevoegdheid van uw Staten.

